

Undersøgelsens formål

Målet med mit projekt er at undersøge, om der er en statistisk signifikant korrelation mellem hundens, *Canis lupus familiaris*, alder ved overdragelse til ny ejer og senere udvikling af adfærdsproblemer.

En mini-undersøgelse på Etologisk Institut viste, at ud af 116 hunde, der gennemgik en konsultation på Etologisk Institut, var 65 hunde 8 uger gamle og derunder ved overdragelse fra opdrætteren, mens resten, altså 51 var over 8 uger, da ejeren modtog dem. I den sidste kategori placerede jeg også omplaceringshunde, som jo egentlig ikke er blevet overdraget direkte fra opdrætteren, men jeg valgte at tage dem med alligevel. Selv med dette faktum er hundene nogenlunde ligeligt fordelt på de to aldersgrupper, med en lille overvægt af hunde på 8 uger. Jeg gik ud fra, at de fleste hunde, der kommer til rådgivning på Etologisk Institut, har et mere eller mindre udbredt adfærdsproblem, selvom der også af og til kommer hvalpeejere, der blot ønsker lidt rådgivning vedrørende opdragelse. Jeg kiggede på journalerne fra de sidste to år, og noterede mig hvor gammel hunden var ved overdragelse til de nuværende ejere. Jeg tog ikke højde for nogen af de mange fejlkilder, der kan være, men fokuserede blot på overdragelsesalderen. Det giver derfor ikke noget brugbart resultat, men blot en lille forsmag.

Jeg vil, ved at indhente informationer om folks erfaringer med undersøgelsens problemstilling, og ved at behandle disse data, finde frem til, om der findes en betydelig sammenhæng mellem, hvor gammel hvalpen er, når den overdrages, og dens senere udvikling.

En undersøgelse fortaget af D. L. Appleby, J. W. S. Bradshaw og R. A. Casey, omhandler stort set det samme emne, som mit projekt, og har mange lighedspunkter i designet, så det vil være på sin plads kort at introducere det her. De fokuserede især på boligforholdene hos opdrætteren og på bymæssig socialisering. De fandt blandt andet, at hunde, der havde boet i huset hos opdrætteren, og været udsat for bymæssig socialisering, havde mindre tendens til at udvikle aggressiv eller angst adfærd overfor fremmede mennesker. Aggressivitet mod andre hunde var ikke lige så stærkt associeret med de ovenstående faktorer, men der var en lille sammenhæng mellem manglende socialisering, og boligforhold som stald, garage og hundegårde, og udviklingen af denne aggressive adfærd (Appleby et.al.2002:435-437).

Fremgangsmåde/metode

Når en hvalp er tre uger gammel, er den så udviklet, at den begynder at kunne undersøge sine omgivelser, hvorimod dens tilværelse i de tre første leveuger blot har drejet sig om at få føde og omsorg fra moderen. I naturen er det i denne alder, at hvalpene føres ud af den isolerede hule og dermed bliver udsat for en masse stimulering af forskellig art. Det er her prægningen begynder.

Prægning

Prægning foregår i en variabel periode (varigheden afhænger af arten) tidligt i livet, hvor individet er ekstra modtagelig for ydre påvirkning. Hvad individet i denne periode udsættes for og lærer, vil påvirke det resten af livet, fordi erfaringer gjort i prægningsperioden er irreversible (McFarland.1999:363-366).

Prægningen og dens virkning blev først beskrevet af Konrad Lorenz, der observerede, at gæslinger, *Anatidae*, og andre dyr retter al deres adfærd i livet mod den art, de fra spæd er præget på. Han udførte forsøg, hvori han prægede gæslinger på sig selv og fandt, at de senere rettede al adfærd mod ham – også seksualadfærd. Det var umuligt at gøre denne prægning om, fordi prægning viste sig at være irreversibel.

Han fandt dog, at det med pattedyr forholder sig anderledes. Pattedyr, *Mammalia*, er individer, der i større grad bruger næsen, og dermed lugte, til at identificere sig selv og andre. Man kan godt præge pattedyr kun på mennesker, og isoleres de samtidig fra kontakt til artsfæller, vil al deres adfærd, nu og senere, blive rettet mod mennesket, som i tilfældet med gæslingerne. Men møder pattedyret på et tidspunkt en (biologisk) artsfælle, vil den fuldstændige prægning på mennesket ophæves, og noget af adfærden vil i stedet rettes mod artsfællen. Dette fænomen forekommer på grund af pattedyrenes lugtopfattelse af verden. Fugle, *Aves*, og fisk, *Pisces*, opfatter mere verden igennem synet, og da de ikke kan betragte sig selv, har de ikke grundlag for genkendelse af individer, der ligner dem selv. Pattedyr kender derimod deres egen lugt, og kan genkende den i individer af samme art, – på denne måde kan de genkende en artsfælle uden at være præget på en sådan (Trumler.1996:94-95). Selvom Lorenz's opdagelser er gamle, er de stadig gyldige, og findes gengivet i enhver videnskabelig hundebog, og jeg fandt det derfor på sin plads at inddrage dem i dette kapitel.

Et pattedyr, der har levet isoleret fra artsfæller, vil dog have forringede kommunikationsegenskaber, fordi disse ikke er blevet øvet gennem leg, hvilket kan skabe problemer i mødet med artsfællen.

I prægningsperioden vil positive mekanismer få individet til at danne sociale bånd til andre individer, hvorimod negative mekanismer vil gøre det svært for individet, at danne sociale bånd til andre individer fra en anden art. Disse mekanismer indebærer både instinktive sociale bånd i arten og indlæringskapaciteten (Scott.1963:4).

De positive og negative mekanismer i socialiseringen af hvalpen viser også, at hvalpen, kombineret med tendensen til at flygte, har en tendens til at tage kontakt til objekter, der forbliver i omgivelserne. Det skal forstås på den måde, at hvalpe først vil reagere frygtsomt på et nyt objekt/individ i omgivelserne, hvilket i naturen ofte vil få moderen til at jage dette væk, hvis det er noget farligt. Jager moderen det derimod ikke væk, vil det forblive i omgivelserne, og hvalpens angst vil gå over i nysgerrighed ved at undersøge nye ting. I vores verden vil hvalpene også først reagere med angst ved mødet med mennesker, *Homo sapiens sapiens*, men eftersom vi sjældent bliver jaget væk, eller forsvinder som følge af denne angstreaktion, vender hvalpen sin frygt til kontaktsøgning, og på denne måde vænnes den til mennesker (Scott.1963:6-7).

Vi forsøger i prægningssperioden, ved at præge hvalpen, at få den til at acceptere os som værende samme art som den (Jørgensen.1999:24). Den bliver således præget på to forskellige arter. Ved omgang med sin mor og kuldsøskende, bliver den præget på hunde, og ved omgang med opdrætteren og andre mennesker, præges den på mennesker. På denne måde betragter den både hunde og mennesker som dens artsfæller (Hallgren.1999:89).

Ifølge Mads Jørgensen, mener etologer i dag, at prægningssperioden strækker sig fra 3. til 14. leveuge, med optimal prægningssmulighed omkring 3.-5. leveuge (Jørgensen.1999:23). Det stemmer nu meget godt overens med tidligere etologer og hundefolks udsagn, om end de har sat perioden til at være et par uger kortere. Derimod inddeles perioden forskelligt, alt efter hvem der læses. Jeg vil nedenunder beskrive hvalpens udvikling i de forskellige perioder, alt efter hvem der læses.

Hvalpens udvikling

Scott inddeler hele hvalpens udvikling i 4 naturlige perioder, baseret på nogle vigtige udviklinger i de sociale relationer og forandringer i fysik og motorik. Den første periode er den *neonatale periode*, der starter ved fødslen, og omhandler moderens yngelpleje og hvalpens fødeindtagelse, og adfærden omkring dette. Den næste periode starter når øjnene åbnes på 14. dagen og varer en uge. Den kaldes for *overgangsperioden* og i denne periode ændrer hvalpens fysik og motorik sig fra at være stort set ikke eksisterende, til at ligne en voksne hunds. Dens voksne sanser, motorik og psykologiske kapaciteter udvikles. Når dette er sket er hvalpen 3 uger gammel og hermed starter *socialiseringsperioden*. Først nu begynder den rigtige prægning, og hvalpen danner rigtige sociale relationer med dens moder, kuldsøskende og eventuelle mennesker. Når hvalpen er 7-10 uger gammel bliver den afvænnet fra mælken og afhængigheden af moderen reduceres. Denne periode kaldes for *ungdomsperioden* og strækker sig til kønsmodning (Scott.1963:5-6). I en bog skrevet af L. David Mech, gengives de samme perioder, men her forløber socialiseringsperioden til og med den 11/12 leveuge (Mech.1981:125).

Socialiseringen er på sit højeste mellem 3 og 7 uger, hvis vi kigger på hvad der sker af ændringer hos hvalpen, men socialiseringen er langt fra slut på dette tidspunkt. Den ebber i stedet langsomt ud, jo ældre hvalpen bliver. Nye sociale relationer kan sagtens etableres i en senere alder, men er dog nemmest i socialiseringsperioden. Hvor længe de forskellige perioder strækker sig over, er til en vis grad individuelt fra hvalp til hvalp (Scott.1963:27).

Denne opdeling passer godt sammen med hvalpehjernens udvikling. Hjernens struktur begynder først at have lighedspunkter med den voksne hunds hjerne ved 3-ugers alderen. Her opnår folderne mønstre, der ligner den voksne hunds, og fra dette punkt, vokser hjernen sig større for hver uge der går. De nyfødte hvalpe er derfor meget refleksprægede, fordi hjernen ikke er udviklet mere. Egentlig kontrol af sanser og motorik opnås ved 4-ugers alderen, men de bliver først en rigtig integreret del af hjernen i løbet af 4-6 ugers alderen. Forsøg med hjernebølgeundersøgelser (EEG – bølger samles fra forskellige steder i hjernen og forstørres til aktivitetsbølger, hvorefter de udskrives på papir) viser også bekræftende, at der kun er meget svag elektrisk aktivitet i hvalpens hjerne i de to første uger. Ved 3-4 ugers alderen stiger disse bølgers amplitude og antal, og i 4-5 ugers alderen ligner de den voksne hunds (Fox.1972:62-68).

Eberhard Trumler er gået lidt videre og deler den traditionelle socialiseringsfase op i to faser; prægningssfasen og socialiseringsfasen, der begge har stor indflydelse på hundens liv senere hen.

Prægningssfasen er den første, og strækker sig cirka fra den tredje leveuge til den ottende. Det er her, hvalpen skal blive fortrolig og tryk ved mennesker, og andre fænomener i omgivelserne, den senere vil møde. Denne periode er som sagt irreversibel og er derfor en

kritisk periode for hvalpen. Får hvalpe ingen individuel nærkontakt til mennesker, vil de aldrig kunne omgås dem uden frygt. De ville kunne lære at acceptere mennesket, men aldrig blive rigtigt sociale overfor et sådant. Eberhard Trumler er gennem observationer, af både dingo- og sjakalopdræt, kommet frem til sådanne konklusioner. Det er ikke nok for hvalpene at se deres mor have social kontakt med mennesket. Får de ikke selv den nære kontakt til mennesket, udvikler de sig til frygtsomme dyr. Graden af prægning påvirker graden af senere social adfærd overfor mennesket. Hvalpe, der har fået en smule nærkontakt med mennesker, vil ikke udvikle sig til at være lige så frygtsomme som de, der ingen kontakt til mennesker har haft.

Det er også i denne periode vigtigt, at hvalpene præges på flere forskellige mennesker, da de ellers kun vil knytte sig til det ene menneske, de er præget på.

Et forsøg Trumler lavede med et af sine dingoopdræt viser, hvor vigtig og irreversibel perioden er. Han lod hvalpene gå hos deres moder uden nogen form for menneskekontakt indtil deres tredje levemåned. Herefter blev en hvalp taget ind i huset og hver dag besøgt af en flok børnehavebørn. På trods af dette forsøg på at vænne den til mennesker, blev den ved med at flygte og udvise angst adfærd (Trumler.1996:96-98).

Denne opdeling bliver der også henvist til i Hallgrens bøger, på basis af en amerikansk forskeres udtalelser. Han beskriver det kritiske i denne periode er, at hvalpen nu udvikles meget hurtigt fysisk og psykisk, og når sanserne fungerer, begynder prægningen (Hallgren.1999:88).

Alt dette lægger et stort ansvar over på opdrætteren, idet det er hende, som har hvalpene i denne kritiske periode, og man skal derfor være opmærksom på, hvilke forhold opdrætteren holder hvalpene under. Det er i denne periode også vigtigt, at hvalpene lærer det miljø at kende, som de skal leve i resten af deres liv – med dette mener jeg, at de bedste hvalpe (der skal bo i hus med ejeren) fås fra opdrættere, der har vænnet hvalpene til husets lyde, så de ikke senere bliver bange for lyde, som for eksempel vaskemaskinen.

Socialiseringsfasen, der, ifølge Trumler, strækker sig fra den niende til den tolvte leveuge er også af stor vigtighed – det ses i et andet forsøg foretaget af Trumler. En hvalp var blevet præget på mennesket i prægningsfasen og kunne derfor godt slutte sig til mennesket. Men al opdragelse og aktivering var i socialiseringsfasen fortaget af en anden hund. Da denne hvalp voksede op, var den umulig at træne og samarbejde med. Den var ikke bange for mennesker, men opsøgte heller ikke deres nærvær. Til gengæld fungerede den helt perfekt sammen med andre hunde. Derfor er det vigtigt, at hunden i denne periode opdrages af mennesket og dermed lærer at samarbejde med mennesket. Omvendt bør den også have rig mulighed for at omgås andre hunde i denne periode, da mangelfuldhed på dette område kan give det modsatte problem, – at hunden har svært ved at kommunikere med andre hunde senere i livet (Trumler.1996:121-122).

Det kritiske i denne periode er hvalpens store indlæringsevne, i og med at indlæringen nu er på sit højeste. Den er derfor meget modtagelig overfor alt, hvad den kan lære og få af indtryk (Hallgren.1999:90).

Eberhard Trumler giver ikke udtryk for, hvornår det er bedst at afhente hvalpen fra opdrætteren, men fokuserer mere på vigtigheden af, hvad hunden oplever og lærer i de kritiske perioder. Uanset om det er opdrætteren eller den nye hundeejer, der har hvalpen i disse perioder er det vigtigt, at hunden lærer så mange faktorer som muligt at kende og får den rette prægning og socialisering med mennesker, hunde og andre stimuli.

Blandt andre hundefolk hersker der dog uenighed om hvor gammel hvalpen bør være ved overdragelse. Loven siger, at hvalpene skal være mindst 8 uger ved afhentning (Sørensen.2000:218).

Fox hævder, at lige præcis hvalpe på 8 uger er ekstra følsomme overfor forstyrrende oplevelser, og bør derfor omgås meget forsigtigt (Fox.1968:334).

Udviklingen af struktur og funktion af hundens hjerne, har en vis sammenhæng med den kritiske periode for socialisering, ifølge Fox. Han definerer de kritiske perioder som perioder i udviklingen, hvori omgivelsernes påvirkninger kan have dyb og langvarig effekt på senere adfærd, fysiologi og følelsesmæssige reaktioner (Fox.1978:153).

Hallgren beskriver hvordan hvalpe ikke bør overdrages før de 7 uger, da hjernen først er fysiologisk færdigudviklet som 6 uger, og hvalpene derfor først her rigtigt begynder at lagre oplevelser i hukommelsen. Omvendt bør hvalpen ikke overdrages for sent, da de kan blive for dominerende eller bange, ved at gå for lang tid med deres moder og kuldsøskende, fordi deres leg bliver mere og mere voldsom, og stærke og svage hunde i flokken bliver dermed udskilt (Hallgren.1999:89).

Efter de 8 uger udvikles en angstperiode, hvorfor det er vigtigt, at hvalpen har haft menneskekontakt inden da. Angstperioden begrænser nemlig evnen til at danne nye sociale relationer og afslutter på denne måde en del af socialiseringsperioden.

Den kritiske periodes erfaringer er essentielle for at den normale udvikling fortsættes (Fox.1978:156).

Hvalpens socialiseringsperiode, er fastlagt cirka mellem 3-12 uger. Dog har Scott og Fuller vist, at hvalpen er mindst angst tidligt i perioden, hvorfor menneskekontakt er vigtig her. Det er en god ide at overtage hvalpen, mens den er i socialiseringsperioden for, at man selv har indflydelse på, hvor meget socialisering den får. Omvendt er det heller ikke hensigtsmæssigt at overtage den for tidligt, da hvalpen har brug for at lære at kommunikere med hunde, gennem leg med sine kuldsøskende. Hvalpe, der bliver overtaget for tidligt, for eksempel ved 6-ugers alderen, kan få problemer med kommunikationen senere hen, med mindre ejerne sørger for en rigtig god socialisering med andre hunde (O'Farrell.1992:46-47).

Jeg vil, ved at stille folk spørgsmål i forbindelse med denne problemstilling, indsamle en række data, og ved at behandle disse data, finde frem til, om der findes en betydelig forskel på, hvor gammel hvalpen er, når den overdrages og dens senere udvikling.

Selv antager jeg ikke, at der er den store forskel, fordi jeg mener, at det er de mennesker der har til opgave at præge og/eller socialisere hunden, der har ansvaret for hvordan hunden udvikler sig. Jeg tror man kan få lige gode eller dårlige hunde, uanset om den har været lang tid hos opdrætter eller ej, da der både findes uerfarne (og uansvarlige) ejere og uerfarne opdrættere. Hvis en hund er længe hos en god opdrætter, der forstår at præge og socialisere hvalpen korrekt, vil jeg formode, at hvalpen bliver en lige så god hund som hvalpen, der 8 uger gammel bliver afhentet af sin ejer, – der vel at mærke også forstår sig på at socialisere hvalpen korrekt. Omvendt, har vi med en uansvarlig opdrætter at gøre, er det vigtigt for ejeren at tilbringe så meget tid sammen med hvalpen hos opdrætteren som muligt, indtil den er så gammel, at man må tage den med sig, for selv at sørge for dens prægning, og om ikke andet, afhente den ved 8-ugersalderen.

Socialisering er en livslang process, der varer hele hundens liv, men hvalpetiden er den fase hvor indtryk har en maximal og langvarig betydning, for hundens fremtidige udvikling (Dunbar et.al.1998:13).

Normal adfærd

Da mit projekt omhandler adfærdsproblemer, må problemadfærd defineres. Men for at definere problemadfærd, må et vist kendskab til normal adfærd først fastlægges. Normal adfærd bør observeres på dyr, der lever under naturlige omstændigheder (Fox.1968:5).

De to mest grundlæggende adfærdsformer hos hunden, *Canis lupus familiaris*, er angst og aggressivitet, hvilke jeg her vil beskrive.

Angst er en drift, der motiverer organismen til at reagere på en udefrakommende trussel.

En trussel er alt, der kan skade, påføre smerte og/eller såre individet, eller mindske dets chancer for overlevelse (Abrantes.1997:24).

Angst er en stressreaktion, der får individet til at reagere på faren, enten ved at flygte, blive ubevægelig, udsende nødkald eller ved at gå til modangreb. Den sidste mulighed forekommer først, når individet er modent nok til denne adfærd. En unge får ikke noget ud af at gå til modangreb på en større fare, hvorimod et voksent individ måske vil have en chance.

Et byttedyr overvejer ikke først hvilken strategi, der er bedst at bruge, – det reagerer for det meste instinktivt. Hvis ikke det reagerede således, ville det miste tid, og chancen for at overleve faren ville dermed mindskes. Derfor er det de individer, der har været hurtigst til at genkende en fare og reagere på den, der har overlevet og videreført deres gener. Den naturlige selektion har favoriseret disse egenskaber, og videreført dem i artens evolution. Et individ, der ikke besidder genet, der får det til at opleve og reagere på frygt, ville ikke overleve længe nok til at få videreført sine gener, og derfor vil der i en population altid være en størstedel af individer, der indeholder gener for frygt (Abrantes.1997:21-24).

Aggressivitet er en drift rettet mod bortskaffelsen af konkurrence (Abrantes.1997:33).

Aggressivitet kan både rettes mod artsfæller og andre arter, men hyppigst ses aggressivitet rettet mod artsfæller, fordi de deler flest ressourcer. I meget aggressive arter er det nødvendigt at individerne kan kende hinanden, og derfor er evnen til dette højt udviklet. Det er derfor også blandt meget aggressive arter, at indbyrdes relationer dannes.

Aggressivitet er ligesom angst en nødvendighed for overlevelse. Hvis et individ vil klare sig mod sine modstandere, er det nødt til at kunne kontrollere dem, og dette gøres bedst ved at overbevise modstanderen om, at individet er det stærkeste. Det er sjældent, at konkurrenter slås for at skade og dræbe. De fleste arter bærer rundt på potentielt dræbende våben, men disse benyttes sjældent. Det er ofte mere rituelle kampe, hvor den, der virker stærkest, vinder. Derfor benytter mange dyr sig af ændringer i fysikken til at imponere eller skræmme modstanderen. Disse ændringer får dem til at virke stærkere, end de måske er. Hunde, *Canis lupus familiaris*, rejser børster, hæver kroppen, løfter halen og går med meget stive bevægelser frem mod modstanderen (Abrantes.1997:25-33).

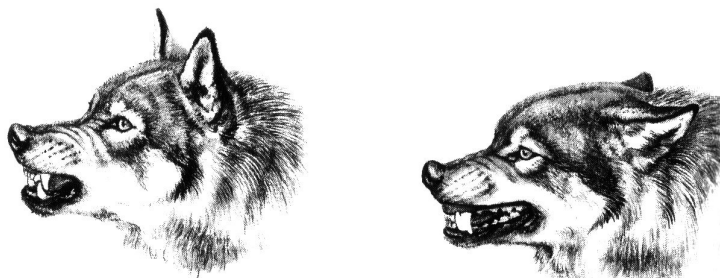
Aggressive arter går dog ikke altid i forsvar. De værste kampe ses blandt artsfæller, der er ens i køn, alder og status. Er konkurrenten for stor i styrke i forhold til individet selv, er det en voldsom trussel, som ikke udløser aggressivitet. I stedet udløses angst, og individet vælger som oftest at flygte. Er der derimod ikke mulighed, for det angste dyr, for at flygte, er det tvunget til at skifte strategi til forsvar og bliver i stedet aggressivt. Det er derfor vigtigt for alle individer både at beherske angst og aggressivitet, da begge hjælper til dets overlevelse. Det er dog ikke nok at beherske dem, – individet må også genkende forskellige stimuli, og disse stimuli må udløse den korrekte adfærd. Det vil få fatale konsekvenser, hvis byttedyret aggressivt går i forsvar mod rovdycet, og flygter angst fra sine artsfæller.

Hunden er, som dens stamfader ulven, *Canis lupus*, et flokdyr, og behersker derfor et komplekst krops- og lydsprog, der har til formål at undgå og afværge voldsomme konflikter, flokmedlemmer imellem. Uden dette sprog ville mange flokmedlemmer blive alvorligt skadet, og være ude af stand til at gavne flokken ved jagt, yngelpleje, beskyttelse og lignende. Derfor er det nødvendigt med en kommunikationsform, der kan formidle de samme budskaber (aggressivitet og angst) uden at bruge for megen energi.

Angst og underlegenhed hænger sammen, og aggressivitet og dominans hænger sammen, forstået på den måde, at underkastelse er udsprunget af angst og dominans af aggressivitet. Deraf navnene social-angst og social-aggressivitet. Forskellen på dem er mest at finde i intensiteten af adfærden. Et underkastende individ vil blot i stedet for at flygte udvise en adfærd, der mildner den aggressive eller dominante modstander. Et dominerende individ vil

også forsøge sig med lavere intensitet af aggressiv adfærd overfor en modstander og dermed spare energi.

Et individ kan ikke være angst og aggressiv på én gang. Det kan derimod godt være underlegen og aggressiv på samme tid. Dette forekommer som oftest, fordi dens underkastende adfærd ikke respekteres, og den må derfor udtrykke sig aggressivt, for at få et andet individ til at forsvinde (Abrantes.1997:92-93).

*Aggressivitet i ulv vist henholdsvis med overlegenhed og overlegenhed.
(Abrantes.1997:158)*

Dette kropssprog består hovedsageligt af to hovedformer – dominerende og underkastende adfærd. I begge former kommer adfærden til udtryk ved ansigtsmimik og kropssignaler.

Ansigtsmimikken omhandler øjnene, munden, ørene og hovedholdningen, og udgør dermed en stor del af sproget. Øjnene er omgivet af en masse små muskler, der kan forme blikket på forskellige måder. Derudover bruges også øjenbrynene til at styrke blikkets form. Ulvene, og nogle hunde, er udstyret med en mere markeret farve rundt om øjnene, der også forstærker blikkets udtryk. Munden indeholder hundens vigtigste våben, og kan derfor meget tydeligt videreformidle dens sindstilstand. Ved at vise tænderne, signaleres det meget tydeligt at afstand ønskes, hvorimod en afslappet lukket mund mere indbyder til venlig kontakt. Derudover kan mundvigene trækkes frem og tilbage, hvilket signalerer henholdsvis dominans og underlegenhed. Ørene, som på ulven og nogle hunde, er opretstående, signalerer også tydeligt, hundens motivation. Selvom de er opretstående, kan de lægges ned og på denne måde gøre hunden mindre, og selvom de på mange hunderacer er hængende, kan muskulaturen i øret stadig hæve eller sænke ørene til en hvis grænse. Hovedets holdning og retning kan også vise dominans eller underkastelse. Det kan holdes højt og rettes lige ud, som et dominerende signal eller vendes så meget væk som muligt, og dermed signalere underkastelse. Ved at vende sit våben, tænderne, og øjnene væk, fjernes to signaler på trussel og aggressivitet, og på denne måde vises underkastelse.

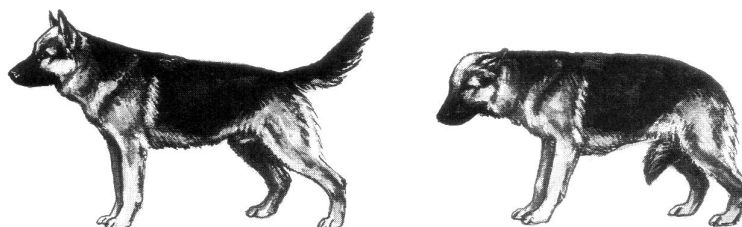
Resten af kropssproget indeholder kropsholdning, kropssposition, halens position og hårrejsning. Kroppen bruges til at understrege ansigtsmimikkens udtryk, og kan på denne måde også signalere enten dominans eller underkastelse på lang afstand. Ved at sænke eller hæve kroppen, kan hunden gøres enten større eller mindre, alt efter hvad den vil signalere. Kroppen og bevægelserne kan gøres stive eller bløde. Den kan også placeres forskelligt i forhold til det individ, hunden forsøger at kommunikere med, og dermed signalere forskellige ting. Den kan både vende fronten, siden eller enden til, og på denne måde signalere sit budskab. Halen hjælper med til at understrege kroppens holdning ved enten, at blive løftet højt og dermed gøre hunden større, eller ved at blive gemt helt væk mellem benene, og dermed gøre hunden så lille som muligt.

Hele kropssproget kan i nogle situationer forstærkes med lydssignaler som knurren, gøen eller hyl (Hallgren.2001:30-44).

En underlegen hund vil udvise nogle af følgende signaler: sænkede ører, lange mundvige, blinkende øjne, udfladet hoved, lav haleføring, evt. imellem benene, lav kropsholdning. (Abrantes.1997:235).

En dominerende hund vil udvise signaler meget modsat den underlegne hunds: løftet hoved, rejste ører, store øjne, korte mundvige, høj kropsholdning, høj haleføring.

Graden af disse signaler afhænger af hvor sikker hunden er i sin dominans eller hvor underlegen og usikker hunden er (Abrantes.1997:93).

Halens, kropsholdningens, hovedholdningens og ørenes betydning for udtrykket i hund vist henholdsvis med overlegenhed og underlegenhed (Abrantes.1997:241).

Problemadfærd

Problemadfærd kan klassificeres i to grupper – 1. normal adfærd, og 2. unormal adfærd, der er et problem i de omgivelser dyret befinder sig i.

1. Normal adfærd, er adfærd, der er normal for arten og udvises med den intensitet, der er normal for racen, så som at beskytte mad, forsvare sit territorium og lignende. Disse egenskaber kan for nogle ejere være et problem, og for andre ikke et problem. Det er derfor i stor grad ejeren, eller andre i hundens omgivelser, der bestemmer og klassificerer om den pågældende adfærd er et problem eller ej (Mikkelsen et.al.1999:438).

Denne form for problemadfærd, er for hundens stamfader ulven normal adfærd, og meget af den er noget hunden gør rent instinktivt (Hallgren.2001:31).

2. Unormal adfærd er, som navnet angiver, adfærd, der ikke er normal for arten og racen, eller adfærd, der kommer til udtryk i en unaturlig situation, med en unødvendig intensitet. Sådan unormal adfærd kan være udtryk for patologisk adfærd, eller været resultat af en mangelfuld socialisering og ekstreme påvirkninger, tidligt i hundens liv, hvilket har påvirket dens udvikling af normal adfærd (Mikkelsen et.al.1999:438).

Aggressivitet, angst og alene-hjemme-problemer/separationsadfærd er de adfærdsproblemer, der hyppigst optræder (Lund.2001:74). Derfor er det disse tre typer problemadfærd, jeg i min undersøgelse vil fokusere på.

- Aggressivitet

Aggression er en normal adfærd, som hunden og ulven besidder for at overleve. Det er dog ikke normalt blandt ulve at bruge aggressivitet overfor flokmedlemmer, kun mod fremmede indtrængende (Hallgren.2001:177).

Medlemmer af en ulveflok er normalt meget aggressive mod fremmede ulve (Zimen.1981:42).I dag lever hunde som oftest alene med mennesket og sjældent i en hundeflok. Derfor er al deres kontakt til artsfæller, hunde, der ikke tilhører flokken. For at det ikke skal ende i slagsmål, hver gang hunde mødes, har vi igennem avl, selekteret en del af denne aggressivitet væk. Hunden er i dag derfor noget mere tolerant overfor fremmede hunde, der ikke tilhører flokken, end dens stamfader ulven. I samme ombæring er vores hunde også blevet avlet til at acceptere fremmede

mennesker, og hilser derfor ofte venligt på alle mennesker, hvis prægningen ellers er forgået korrekt.

Dog er der forskel på hvor meget der er blevet avlet på disse egenskaber i de forskellige racer – brugshunde er for eksempel ofte avlet til at have et større forsvarsinstinkt, og kan derfor have sværere ved at acceptere fremmede mennesker og hunde i forhold til andre hunderacer, der konsekvent er avlet til det modsatte. Derudover er der ofte forskel på aggression blandt tæver og hanhunde. Hanhunde har større tendens til aggression end tæver (Hallgren.2001:177).

Aggression mellem to hunde, har ofte baggrund i en indbydes hierarkisk konflikt, mellem to hunde af samme køn. Aggression forekommer derfor ofte mellem hunde af samme køn og med samme sociale status (Mikkelsen. et.al.1999:441).

- **Angst**

Også angst er i den rette mængde og i den rette situation normal adfærd, men hunde kan også vise uhensigtsmæssig angst adfærd. Hunde kan være bange for mennesker, andre hunde, høje lyde, eller bare generelt for nye ting og steder.

Angst skyldes ofte et chok i ung alder (Hallgren.2001:166). Prægningens irreversibilitet sikrer jo desværre også, at dårlige oplevelser vil påvirke individet resten af livet. Derudover kan angste hunde også være resultatet af mangelfuld prægning og socialisering. En hund, der kun har levet i en stald, har aldrig lært husets lyde at kende, og vil derfor, helt naturligt blive bange for disse nye lyde. Mangelfuld prægning på mennesker generelt kan også skabe angst. Hvis hvalpen ikke lærer at folk har mange forskellige slags kropssprog, kan den udvise angst adfærd, ved møde med et anderledes kropssprog, da hunde er mere eller mindre signalfølsomme (Hallgren.2001:167). Derudover kan en angst moder præge hvalpene til at være angste overfor de samme objekter som den selv. Scott og Fuller har blandt andet fundet, at hvalpe har større tendens til at udvikle samme adfærdsmæssige reaktioner, som deres mor, end deres far. Man skal generelt ikke avle på frygtsomme dyr, da tendensen til at udvikle angst, kan være arveligt betinget, og risikoen for, at tæven præger hvalpene uhensigtsmæssig, er stor (O'Farrell.1992:95-96).

- **CHAP**

CHAP er en forkortelse for *Canine Home Alone Problem*, som vi på dansk kalder for alene-hjemme-problemer. CHAP kan have grundlag i forskellige årsager, som mangel på indlæring, uvilje, understimulering og angst, men kommer generelt med de samme symptomer. De symptomer vi ser, er oftest vokalisering (hulen og gøen), urenlighed og destruktiv adfærd på inventar og døre/vinduer. De optræder i forskellige kombinationer ved de forskellige årsager, så det kan være svært at knytte symptomerne til nogle specifikke årsager. Dog ses destruktion af vinduer og dører ofte ved angst, idet hunden i desperation forsøger at skrabe/bide sig ud af boligen. Men ved angst ses også urenlighed, vokalisering og destruktion af inventar. Ved mangelfuld indlæring og uvilje, vil hunden ofte hyle for at få kontakten fra sin flok igen, fordi den aldrig har lært, at tolerere adskillelse fra resten af flokken (her som regel menneskeflokk). De er flokdyr, og det er derfor unaturligt for dem at blive ladet alene, hvorfor de vil forsøge at kalde flokken til sig. Hunde, der er understimulerede, har egentlig ikke et problem med at være alene hjemme, de keder sig blot, og det ses derfor ofte at disse hunde er destruktive mod inventaret. De vokaliserer mere sjældent (Abrantes.1998:9-14). Jørgen Damkjær Lund og Mads Christian Jørgensen beskriver, hvordan hundens stress/frustrationsniveau afgør, hvilken adfærd der kommer til udtryk. Hunden vil vise

frustration/stress ved at blive forladt af flokken, – dette ville i naturen betyde forringet overlevelse. Når niveauet af stress/frustration når et vist punkt, vil der optræde alene-hjemme-problemer. Disse vil først starte med destruktiv adfærd og senere, ved højere frustrationsniveau, blive til hylen. Ifølge denne model starter hunde som destruktive og går senere over til at blive hylere, hvis frustrationen stiger. Hunden er derfor ikke vokset fra problemet, hvis den stopper med at være destruktiv og i stedet begynder at hyle. Det kan ellers nemt antages, hvis man ikke har nogen naboer til at høre hundens hyl. Dog kan der ikke altid skelnes så skarpt imellem disse to adfærdsformer, da overlappning kan forekomme (Lund.1991:853-858).

Udvælgelse af forsøgspopulation

Jeg ønsker mit projekt så brugbart som muligt, og har derfor prøvet at gøre min forsøgspopulation så repræsentativ for den virkelige population hunde i Danmark som muligt. Da jeg ved, hvor stor betydning det har for mine resultater, hvilke folk der ejer hunden, har jeg forsøgt at finde den mest repræsentative hundeejer, ved at finde et signalement af en typisk dansk hundeejer – i forhold til køn, alder, boligforhold og lignende. Jeg har kontaktet flere forskellige forsikringsselskaber, idet de dagligt opretter forsikringer til hundeejere, og derfor ligger inde med sådanne oplysninger, og fik oplysninger som beskrevet nedenfor.

Den typiske danske hundeejer er ifølge:

- Nykredit
Kernefamilie (6 ud af 10).
Husejere.
Et par børn.
20 – 50 år (især 25 – 35 – 40).
Især kvinder i røret.
- Topdanmark
Mand
52 år
Villa
Jylland

Jeg fandt at forsikringsselskaberne havde mange forskellige informationer, om denne sag, og derfor har jeg valgt ikke at tage højde for hundeejerens signalement i mit projekt, men i stedet udvælge personerne i min forsøgspopulation tilfældigt. Jeg vil dog forsøge at sprede min forsøgsgruppe geografisk så meget som muligt. Med at sprede den, mener jeg, at jeg vil forsøge ikke at tage alle hunde fra samme område, samme hundeklub og lignende, men i stedet fordele mine spørgeskemaer ud over det meste af Danmark, med en vis tilfældighed.

Den repræsentative population af hunde finder jeg frem til ved at undersøge, hvordan fordelingen af de forskellige racer og blandinger er i Danmark, og derefter forsøge at fordele mine spørgeskemaer efter denne fordeling.

Jeg har, efter kontakt til Ivan Nørgaard fra Dansk Hunderegister, kunnet opstille en top 10 liste over antal hunde fordelt på de forskellige grupper/racer. Dansk Hunderegister har registreret 90 % af Danmarks hundepopulation, hvilket er ca. 490.000 hunde. Til forskel fra Dansk Kennel Klub, har de også registreret blandinger og racerene hunde uden stambog, og det giver derfor det mest nøjagtige billede af, hvordan fordelingen ligger. Ved at tage de 10 største grupper, vil jeg få de hunde, der udgør den største del af den danske hundepopulation. Den danske hundepopulation er fordelt så bredt ud over alle racer, at jeg meget hurtigt når ned på meget små procenter, hvilket ville betyde at jeg skulle helt ned på ét eksemplar af hver hunderace, når vi når længere ned i rækken.

Hundene fra top 10 listen udgør 50,58 % af den danske hundepopulation. Til sammenligning udgør hundene fra top 20 listen 62,73 % af den danske hundepopulation. Der sker altså ikke en særlig stor stigning i procenten ved at jeg tager 20 racer i stedet for 10, fordi hundene er fordelt ud på så mange forskellige racer. Så når jeg nu har valgt ikke at medregne alle racer i min undersøgelse, men kun de mest almindelige, betyder det ikke den store forskel om jeg tager 20 eller 10 racer med, og for enkelthedens skyld, tager jeg derfor blot de 10 almindeligste.

Jeg valgt at indsamle omkring 100 spørgeskemaer, hvilket betyder, at hvis der i den danske population af hunde er 20 % schæfere, skal jeg have 20 spørgeskemaer tilbage fra schæferejere.

Listen over de 10 mest populære racer har jeg skrevet nedenfor:

	Race	Antal hunde	%-del af total antal hunde	Antal hunde i min undersøgelse
1	Blandinger	66.730	26,82 %	27 hunde
2	Labrador Retriever	60.771	24,42 %	24 hunde
3	Schæferhund	39.502	15,88 %	16 hunde
4	Golden Retriever	18.895	7,59 %	8 hunde
5	Ruhåret Hønsehund	11.930	4,79 %	5 hunde
6	Cocker Spaniel	11.813	4,75 %	5 hunde
7	Dansk/svensk gårdhund	11.566	4,65 %	5 hunde
8	Rottweiler	9.446	3,8 %	4 hunde
9	Cairn Terrier	9.249	3,72 %	4 hunde
10	West Highland White Terrier	8.905	3,58 %	4 hunde
Total		248.807	100 %	102 hunde

Racebeskrivelser

Når nu min undersøgelse omhandler nogle bestemte hunderacer, vil det være på sin plads at beskrive nogle af de relevante racetypiske træk. Her tænker jeg især på adfærd, der kan have indflydelse på mine resultater. Tendens i racen til aggressiv eller angst adfærd, kan jo have stor betydning på, hvordan hunden bliver som voksen, og derfor vil jeg her beskrive deres adfærd kort.

Der findes mange forskellige meninger om, hvordan hunderacer skal opdeles i de forskellige typer af hunde, og de fleste racebøger gør ikke så meget ud af at beskrive de adfærdsmæssige tendenser i racen, men fokuserer i stedet på udseende og arbejdsfunktion. Irene H. Jarnved har lavet en god beskrivelse af hundenes arbejdsfunktioner, nu og tidligere, men også af adfærdsmæssige tendenser. Jeg går ud fra at disse antagelser er foretaget ud fra folks erfaring med hunde af denne type, og er derfor kun vejledende. Man vil sikkert kunne se mange afvigelse inden for racerne. Derudover findes der meget få racebeskrivelser skrevet der er videnskabeligt skrevet, men beskrivelsen kan eventuelt give en forklaring på mine resultater. Jeg ser det i hvert fald, som vigtigt at nævne her.

I kategorien *gravende hunde og rottehunde* finder vi Cairn Terrieren, West Highland White Terrieren og den Dansk/Svenske Gårdhund. Fælles for disse hunde er, at de har været brugt til at jage og bekæmpe skadedyr, og har derfor en intakt jagtlyst i de fleste tilfælde (dog knap så intakt hos Westien og Cairn Terrieren). De er vant til at arbejde selvstændigt og er meget livlige hunde. De kan have tendens til højt stressniveau ved utilfredsstillende aktivering. De har tendens til at være meget gøende ved uvedkommende besøg, men beskrives som meget venlige og interesserede overfor mennesker, både kendte som fremmede. Reservation eller usikkerhed overfor nye ting og mennesker ses sjældent. Aggression imellem hanhunde forekommer derimod hyppigt (Jarnved.2002:32-33).

I kategorien *Hyrde- og vagthunde* finder vi rottweileren. Denne hundetype er oprindeligt brugt at beskytte gårdens dyr mod rovdyr og tyve, og de har derfor et stort vogterinstinkt. Generelt for typen er, at de er meget selvstændige, men rottweileren er her en undtagelse, da den besidder en del samarbejdsvillighed. Generelt har de et lavt stressniveau, og kræver ikke voldsom meget aktivering, men også her skiller rottweileren sig lidt ud. De er generelt meget venlige overfor familien, og andre kendte mennesker, men har tendens til reservation overfor fremmede, grundet deres stærke vogterinstinkt. De er meget signalfølsomme, og fungerer derfor bedst blandt folk med kendskab til hundesprog. De har tendens til samme reservation overfor fremmede hunde. Aggression ses hos begge køn, men hanhundeaggression er dog mest udbredt. De advarer sjældent før angreb, men opsøger til gengæld også sjældent slagsmål. Dog kan rottweileren have tendens til at virke opsøgende (Jarnved.2002:34-35).

I kategorien *Samlende og flyttende hunde* finder vi schæferhunden. Oprindeligt blev denne hundetype brugt meget i landbruget til at samle og hente dyreflokke, drive dem over afstande, holde styr på dyrene under fodring, og lettere vogteopgaver. Jagtinstinktet er hæmmet til kun at omhandle drivningen, og ikke at slå byttet ihjel. Det er dog de færreste hunde der bruges til hyrning i dag, og der er derfor en tendens til, at det kraftige hyrdeinstinkt kommer til udtryk ved jagt af biler, joggere, cyklister og andre mennesker. De har tendens til et højt stressniveau ved utilfredsstillende eller manglende aktivering. De er meget intelligente og samarbejdsvillige. Generelt er de venligt interesserede i fremmede mennesker, men kan have tendens til reservation, da de generelt er meget signalfølsomme overfor forkert kropssprog. Især schæferhunden kan have tendens til hanhundeaggression (Jarnved.2002:38).

Både rottweileren og schæferhunden hører også under en anden gruppe, nemlig kategorien *Politi- og tjenestehunde*. Dette er en mere nutidig arbejdsfunktion, og det de bruges til i dag. De er generelt alsidige og hårdføre arbejdshunde. De er avlet til forsvarsarbejde og er derfor generelt meget selvsikre. Her er schæferhunden dog en undtagelse, idet den har et lidt blødere sind og kan i stedet have tendens til nervøsitet. Generelt er hanhundene i denne gruppe mere hårdføre end tæverne. Hundene i denne gruppe er aktive og samarbejdsvillige, men kan have tendens til højt stressniveau ved for lidt eller forkert aktivering. Især schæferhunden har ry for sin tendens til højt stressniveau. Som før nævnt, er racerne i denne gruppe meget signalfølsomme, hvilket kan føre reservation med sig. Der er udbredt aggression hanhunde imellem, men også almindeligt tæver imellem (Jarnved.2002:39).

I kategorien *Apporterende fuglehunde* finder vi labrador retrieveren og golden retrieveren. Denne gruppe er oprindeligt avlet til at apportere vildt fra land og vand, men bruges i dag til meget andet i dag. Især labradoren er populær som familiehund og servicehund. De er generelt meget venlige overfor alle og derfor lette at have med at gøre. De kan dog have tendens til en smule signalfølsomhed, og vil derfor af og til trække sig væk. Derudover er de tilpasningsdygtige. Generelt har de ikke tendens til for højt stressniveau, med undtagelse af jagtvarianter af racerne som for eksempel formel 1 labradoren. Som oftest fungerer de godt med andre hunde, både hanhunde og tæver imellem. Som i alle de andre nævnte typer ses der tilfælde af hanhundeaggression (Jarnved.2002:39-40).

I kategorien *Stødende og apporterende fuglehunde* finder vi cocker spanielen, men også formel 1 labradoren. Denne gruppe er mere aktiv end den førnævnte gruppe fuglehunde, fordi de er avlet til at drive og støde vildtet op til jægeren. De har derfor et stort aktivitetsbehov, og har større tendens til at blive rastløse og stressede, hvis de ikke får opfyldt dette behov. De er sjældent reserverede, men da de anses for værende meget bløde hunde, kan de ved mangelfuld prægning og socialisering, have tendens til at blive meget usikre i ukendte situationer. De er venligt interesserede i både mennesker og hunde, kendte som fremmede. Hanhundeaggression ses dog også i denne gruppe af og til (Jarnved.2002:41-42).

I kategorien *Stående fuglehunde* er den ruhårede hønsehund placeret. Denne gruppe er en udvidelse af de to forgående grupper af fuglehunde, og er samtidig den mest aktive af dem. De er avlet til at kunne arbejde aktivt i mange timer, og får derfor et højt stressniveau ved manglende aktivering. Generelt er de venligt interesserede i fremmede mennesker, dog er den ruhårede hønsehund her en undtagelse, idet den har tendens til reservation. Hanhundegression er almindeligt (Jarnved.2002:43-44).

Blandinger kan selvfølgelig ikke sættes ind i nogen fast gruppe. Her må man se på, hvilke racer hunden indeholder, og på denne måde kan man have en ide om, hvordan dens adfærd kan udvikle sig. Men det er sværere end med de racerene hunde, idet man ikke ved hvilke egenskaber, hunden har fået med sig fra de forskellige racer.

Nogle forskere mener, at racernes forskellige udseende og adfærd hænger sammen med hvor langt de er nået i ulvens udviklingstrin. Hvor ulven gennemløber hele udviklingen, stopper vores tamhunde på forskellige udviklingstrin. Fordi vi avler på tamheden, beholder vores hunde en masse juvenile træk som voksen (neoteni), i modsætning til ulven. Alt efter hvor meget hunden ligner en ulv eller en hvalp i udseendet, beskriver dette hvilket udviklingstrin, den er på. De store molosser har meget hvalpede træk (hvalpe af alle racer har rundt hoved, med forholdsvis kort snude og hængeører) i udseendet, og er derfor stoppet på et lavt udviklingstrin, – hvilket også forklarer deres ringe jagtlyst. Jagthundene har en del spidsere snuder (en voksen ulv, har spids, lang snude og opretstående ører), og er altså nået videre, hvilket også forklarer deres store jagtiver. Hyrdehundene er endnu længere i udviklingen, – deres snuder er endnu spidsere og de har opretstående ører, samtidig med at deres hyrdende jagtform minder meget om ulvens (Malm.2000:11).

Dataindsamlingsmetode

Jeg har valgt at bruge spørgeskema, fordi brugen af spørgeskema er en effektiv måde at komme ud til en stor befolkningsgruppe på. Hvis spørgeskemaet ellers er lavet korrekt, påvirker jeg heller ikke modtagerne forskelligt, og det er de samme oplysninger, jeg får ud af alle folk, hvilket jeg har brug for, når jeg skal sammenligne resultaterne.

Da jeg grundlæggende skal sammenligne hundens alder ved overdragelse med adfærdsproblemer, der opstår senere i hundens liv, er der ingen grund til at opsøge alle hundeejerne personligt og observere dyrene. Undersøgelsen bygger ikke på egentlige test, men derimod på ejerens observationer af dyret.

Jeg har valgt at uddele mit spørgeskema på papir ved at aflevere det til folk. På denne måde sparer jeg porto på returadresser og jeg undgår at en masse spørgeskemaer går tabt, fordi folk ikke sender dem tilbage. Jeg har blandt andet uddelt skemaer på udstillinger, hundetræning og til folk jeg kender. Derudover har folk jeg kender, hjulpet med at skaffe svar igennem hundefolk de kender. Jeg har også annonceret mit spørgeskema på internettet, og folk har svaret pr. mail eller printet skemaet ud og sendt det til mig med posten.

Ved at have valgt spørgeskema som måden til at indsamle mine data på, er det vigtigt, at jeg udarbejder et spørgeskema (bilag 4), der får de data ud af folk, som jeg har brug for. Derfor må spørgsmålene udformes således, at modtageren forstår spørgsmålet korrekt, og således, at det motiverer modtageren til at svare så ærligt som muligt.

Design af spørgeskema

- **Overdragelsesalder**

Det første spørgsmål jeg stiller er om hundens alder, da den blev overdraget til ejer fra opdrætteren.

I forbindelse med dette projekt, vil der være mange andre faktorer, der kan have indflydelse på resultatet. For at tage lidt højde for dette, har jeg lavet en række spørgsmål der angår nogle af disse faktorer. Ved at have disse oplysninger med er der mulighed for at gå ind og se deres sammenhæng med resultatet senere hen. Jeg har spurgt om følgende faktorer.

- **Nuværende alder**

Nogle adfærdsproblemer kan muligvis skyldes alderen på hunden. For eksempel kan der være en tendens til, at unge hunde har alene-hjemme-problemer, og omkring kønsmodningen, er der også mange hunde, der ændrer adfærd. Derfor har jeg valgt at spørge om alderen på hunden.

I en undersøgelse bygget på indberetninger fra DcH's hundekonsulenter, viste Jørgen Damkjer Lund at 80 % af alle adfærdsproblemer rapporteres indenfor hundens 3 første leveår (Stewart.2000:12).

Jeg har valgt kun at tage hunde med der er mindst omkring 1 år, da deres adfærd først rigtig er udviklet på dette tidspunkt. For eksempel stiger tendensen til aggressiv adfærd gradvist, og er først færdigudviklet omkring kønsmodningen (Fox.1975:147).

- **Boligforhold hos opdrætter**

Jeg kunne forestille mig, at boligforholdene hos opdrætteren spiller en vis rolle på senere udvikling af hunden, som tidligere nævnt. Har hunden levet i et meget stimulusfattigt hjem, som i en stald, garage eller hundegård, kan de have mangelfuld prægning på dagligdagens påstyr i hjemmet. Jeg spørger derfor om hunden har boet i huset eller i stald/garage/hundegård.

- **Kontaktforhold hos opdrætter**

Endnu mere vigtigt for hundens senere udvikling af adfærd, er kontaktforholdet til mennesker hos opdrætteren. Hunde fra stimulusfattige omgivelser, kan stadig godt have fået al den socialisering på mennesker de skal have for at blive velfungerende hunde. Derfor har jeg bedt ejeren om at vurdere, hvorvidt hvalpen har fået lidt, middel eller meget menneskekontakt.

- **Race**

Racen spørger jeg om, for at kategorisere den i min opdeling af racer.

- **Køn**

Noget problemadfærd kan som tidligere nævnt skyldes kønnet. I en undersøgelse af adfærdsproblemer i danske hunde, fortaget af Jørgen Damkjær Lund, viste det sig, for eksempel, at hanhunde hyppigere end tæver udviste aggressiv adfærd mod fremmede mennesker og hunde (Lund.2001:61-62), og i en undersøgelse fortaget af Dansk Kennel Klub i 1997, viste at tæver havde større risiko for at udvikle separationsangst (Rugbjerg.2001:13).

Neutraliseret

Når jeg har valgt at få information om kønnet, er det også vigtigt at få at vide om hunden er neutraliseret, altså kastreret eller steriliseret. Hunde der ikke er neutraliserede har en større produktion af kønshormonerne testosteron (han) og østrogen (tæve), hvilket kan få dem til at reagere mere voldsomt overfor andre hunde (Hallgren.1999:182). Min erfaring siger mig, at hanhunde ofte kastreres for at afhjælpe aggressionsproblemer. Den større tendens til aggressionsproblemerne hos hanhunde, kan blandt andet forklares ud fra det faktum, at domesticeringen af ulven har medført, at vores tam-hanhunde er seksuelt aktive hele året (i modsætning til han-ulven, der kun producerer sæd i parringssæssonen). På denne måde kan kønsdriftsrelaterede adfærdsproblemer hos hanhunden forklares (Malm.2000:11).

- **Træningsforhold**

Om hunden er blevet trænet eller ikke trænet siger muligvis lidt om, hvor meget hunden bliver aktiveret. En hund, der ikke bliver aktiveret nok, kunne man formode havde mere energi, der kunne komme til udtryk i andre sammenhænge, for eksempel adfærdsproblemer. Derfor spørger jeg, om hunden har gået til træning eller ej, vel vidende, at hunden sagtens kan være en velpræget, velfungerende hund, selv om den ikke har gået til træning, om omvendt kan man også godt få en problemhund ud af en trænet hund, hvis træningen udføres forkert eller ikke følges op.

- **Geografi**

Egentlig spørger jeg ikke om hvor folk bor, men jeg har bedt om (og fået fra de fleste) deres adresse, hvis der skulle opstå flere spørgsmål. Jeg kigger dog lidt på geografien, for at sørge for variation i denne faktor.

Jeg har valgt ikke at bede folk om at vurdere om hunden udviser problemadfærd eller ej, da det er en meget individuel opfattelse, hvornår en adfærd bliver til et problem. Derudover er det ikke sikkert folk vil svare ærligt, da dette vil kræve en erkendelse af problemet. I en undersøgelse fortaget af Jørgen Damkjær Lund om adfærdsproblemer hos hunde i Danmark, konkluderer han, at kun mellem 1/5 og 1/3 af de hundeejere, hvis hunde udviser en form for adfærdsproblem, anser dette som et problem, alt afhængig af hvilket problem det drejer sig om (Lund.2001:74). Derfor ville det ikke blive et realistisk resultat, hvis ejerne selv skulle bedømme. Jeg vil derfor stille spørgsmålet, således at de blot skal fortælle, om hunden udviser forskellig adfærd i nogle givne situationer, og så selv graduere de forskellige former for adfærd. På den måde kan jeg, når jeg behandler spørgeskemaerne, finde frem til, om hunden for eksempel er aggressiv og i hvor høj grad den er det.

- **Aggression**

For at bedømme om hunden er aggressiv, har jeg bedt ejeren om at observere om hunden udviser en af følgende adfærd: gør, knurrer eller bider, ved møde med fremmede mennesker og hunde. Jeg har valgt udelukkende at vurdere adfærden ud fra mødet med fremmede individer, da hunde, der udviser aggressiv adfærd, kan vænnes til at acceptere kendte mennesker eller kendte hunde, hvor det er sværere at få dem til at generalisere deres venlige adfærd til alle fremmede hunde og mennesker. Jeg har bedt folk om at vurdere adfærden både udenfor og indenfor ejendommen (hundens territorium). Jeg har også lavet en kategori, der indikerer, at hunden ingenting gør ved mødet, idet hunden jo kan være ligeglad med både fremmede mennesker og hunde.

- **Angst**

Angst har jeg bedømt ud fra, om hunden udviste noget af følgende adfærd: underkastende adfærd, trækker sig et par skridt tilbage eller flygter, igen ved mødet med fremmede mennesker og hunde, efter samme princip som ved aggressiv adfærd. Her har jeg også en meget neutral adfærdskategori, nemlig pacificerende adfærd. Med pacificerende adfærd, mener jeg venlig hilseadfærd, som for eksempel, smasken, ørene tilbage, hovedet vendes væk m.m.

- **CHAP**

For at bedømme alene-hjemme-problem har jeg spurgt om hunden udviser noget af følgende adfærd, når den er alene hjemme: vokalisering (hulen, gøen, piben), destruktiv adfærd på inventar, urenlighed, destruktiv adfærd på døre og vinduer. Derudover har jeg lavet en kategori til, hvis hunden ikke udviser noget af ovenstående adfærd. Jeg har derudover også spurgt om den samme adfærd optrådte, når nogle var hjemme hos hunden, for at kunne vurdere for eksempel om hunden generelt var urenlig, eller om det kun er i forbindelse med alene-hjemme situationen.

Graduering og klassificering af aggressiv adfærd

Det første gradueringsskema bruger jeg til at vurdere, ud fra ejerens svar, om hunden er aggressiv mod fremmede mennesker og hunde.

En hund vil ofte vise territorialadfærd overfor indtrængende artsfæller. Da mennesket, ved hjælp af prægningen, bliver opfattet som en slags artsfælle, vil hunden forsvare sit territorium mod både hunde og mennesker (Jørgensen.1999:102).

En hund der viser territorial aggressivitet, er sjældent aggressiv udenfor territoriet (Mikkelsen et.al.1999:440).

På grund af denne territorialadfærd, ser jeg det som normalt at være mere aggressiv hjemme end ude, og derfor gradueres aggressiv adfærd vist ude højere end aggressiv adfærd vist hjemme.

	Ingenting	Gør	Knurrer	Bider
Hjemme	0	1	2	3
Ude	1	2	3	4

Ved folk der ikke har sat svar ved nogle af disse kategorier, antager jeg at hunden ikke udviser nogen form for aggressiv adfærd, og tilføjer derfor et kryds i kategorien "Ingenting".

Graduering og klassificering af angst adfærd

Det næste skema bruger jeg til at vurdere om hunden udviser angst adfærd og i hvor høj grad. Her graduerer jeg, omvendt aggressiv adfærd, angst adfærd højest, hvis den udføres hjemme, fordi det er mest normalt, at et individ er usikkert på fremmed grund.

Hunde, der er angste udviser underlegenhed eller flygter måske panisk (Hallgren.199:172). At pacificere er noget alle normale, venlige hunde gør, og den er derfor gradueret som normal adfærd, og har ikke noget specielt at gøre med angst.

	Pacificerer	Underkaster sig	Trækker sig	Flygter
Ude	0	1	2	3
Hjemme	1	2	3	4

Her er der en tendens til at folk skriver i kategorien "andet" på trods af, at jeg har forklaret, hvad de forskellige kategorier går ud på. Med pacificerende mener jeg al venlig hilseadfærd. Derfor føjer jeg selv et kryds til denne kategori, hvis folk har givet udtryk for at hunden udviser venlig adfærd i kategorien "andet". Det kunne være: legeadfærd, "hopper op", "er glad" og lignende. Hvis folk ikke har skrevet noget, sætter jeg kryds i denne kategori selv, fordi hunden så vil fremstå som normal angst/ingen angst, hvilket jeg bedømmer, er det rigtige at svare.

Graduering og klassificering af adfærd i forbindelse med CHAP

Det sidste jeg vil vurdere og graduere er hundens grad af alene-hjemme-problemer, her kaldet CHAP (Canine Home Alone Problem). En hund med CHAP kan sagtens udvise flere af nedenstående adfærdsformer. I så fald graderer jeg ud fra den adfærd med den højeste graduering.

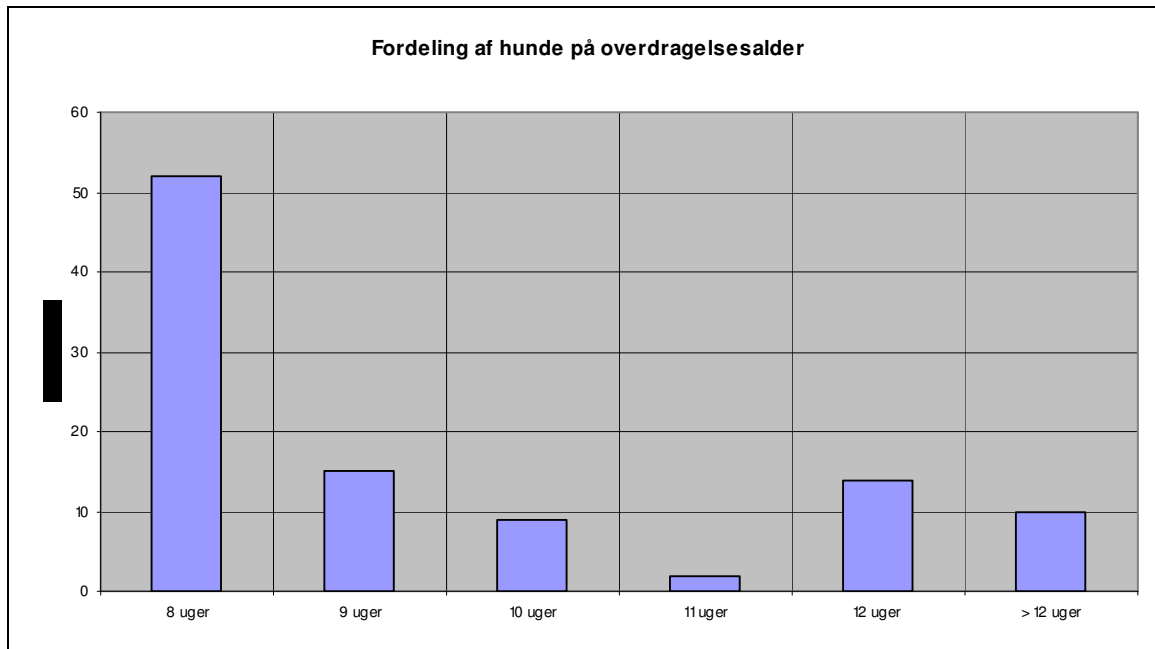
Ingenting	Hyl/piber/gør	Urinerer/Defækerer	Ødelægger inventar	Forsøger at komme ud
0	1	2	3	4

Folk skal vurdere, hvordan deres hund reagerer i de forskellige situationer på mit spørgeskema ud fra deres tidligere observationer af hunden. Jeg er klar over sværhedsgraden af at lave et spørgeskema alle kan finde ud af at svare på, men jeg har forsøgt på bedste vis, og synes ikke jeg kan forklare det mere simpelt, end jeg har gjort. Jeg så dog allerede problemer i mit pilotstudie, da folk skulle svare på spørgeskemaet. På trods af, at jeg havde udpenslet de forskellige former for adfærd til noget observerbart, således at alle burde kunne forstå det, fik jeg mange skemaer tilbage, hvor folk havde besvaret punktet udfor "andet". Det, folk havde skrevet under andet, var adfærd, jeg kunne placere i et af de påførte felter. Dertil skal bemærkes, at de som besvarede mit spørgeskema til pilotstudiet var folk, der er i gang med samme uddannelse som jeg og derfor kender til hundens observerbare adfærd. Alligevel fik jeg ustandseligt svar tilbage som: "interesseret", "hengiven", "vil lege", "venlig", "glad" med mere. Alle disse vurderede jeg til at høre under den kategori, der hedder pacificerende adfærd, for det er det, jeg mener med det felt, og også det jeg har forsøgt at beskrive igennem observerbar adfærd. Jeg ønsker ikke i mit spørgeskema at bruge ord som glad, hengiven og lignende, fordi det er for uvidenskabeligt og subjektivt, og i øvrigt ikke er adfærd der kan observeres. For at undgå så mange fejlbesvarelser, tilføjede jeg "venlig hilseadfærd" til forklaringen af pacificerende adfærd, i håbet om at folk så ville forstå kategorien korrekt. Det er også lykkedes i nogle af tilfældene, men jeg må konstatere at folk generelt ikke læser hele spørgeskemaet igennem. Jeg har nemlig modtaget flere spørgeskemaer, hvor folk under andet har skrevet "venlig hilseadfærd", på trods af, at nøjagtig det samme har stået under pacificerende adfærd. Jeg kan nu se faren af at bruge et videnskabeligt ord som pacificerende adfærd, idet mange har en forkert opfattelse af denne betegnelse. Mange opfattede faktisk adfærden som noget negativt, hvilket det jo bestemt ikke er. En hund der har behersker den pacificerende adfærd, og bruger den, er en rigtig velfungerende hund.

Indsamling af data

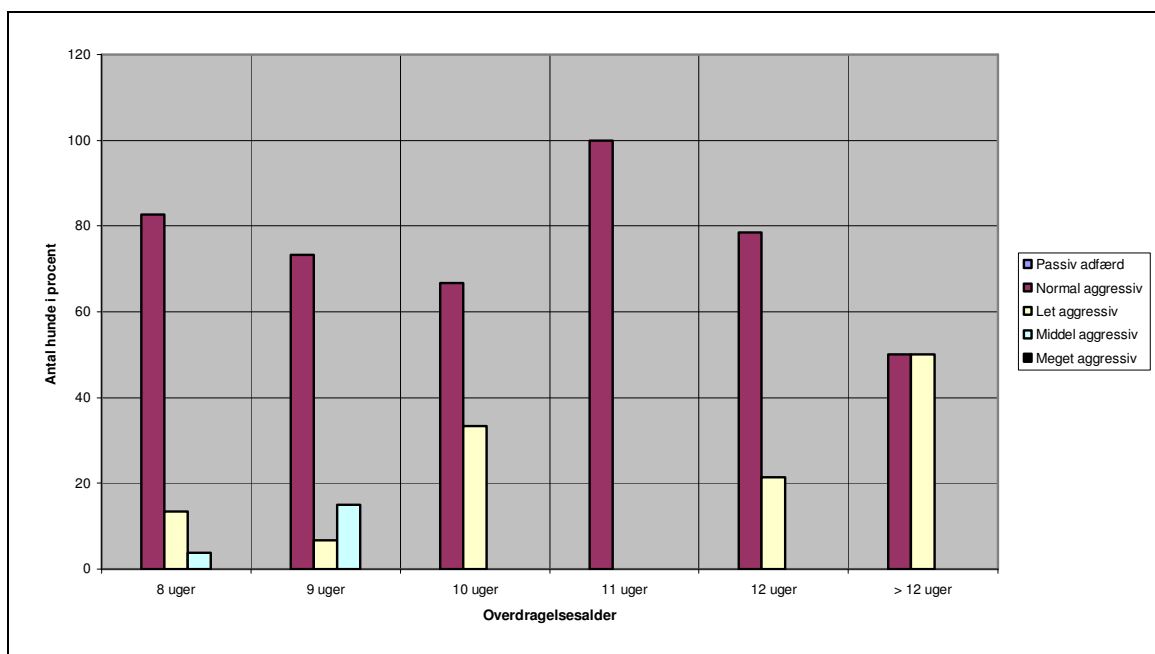
Fordeling af hunde på overdragelsesalder

Ren objektiv fordeling af hundene i min undersøgelse på overdragelsesalderen.

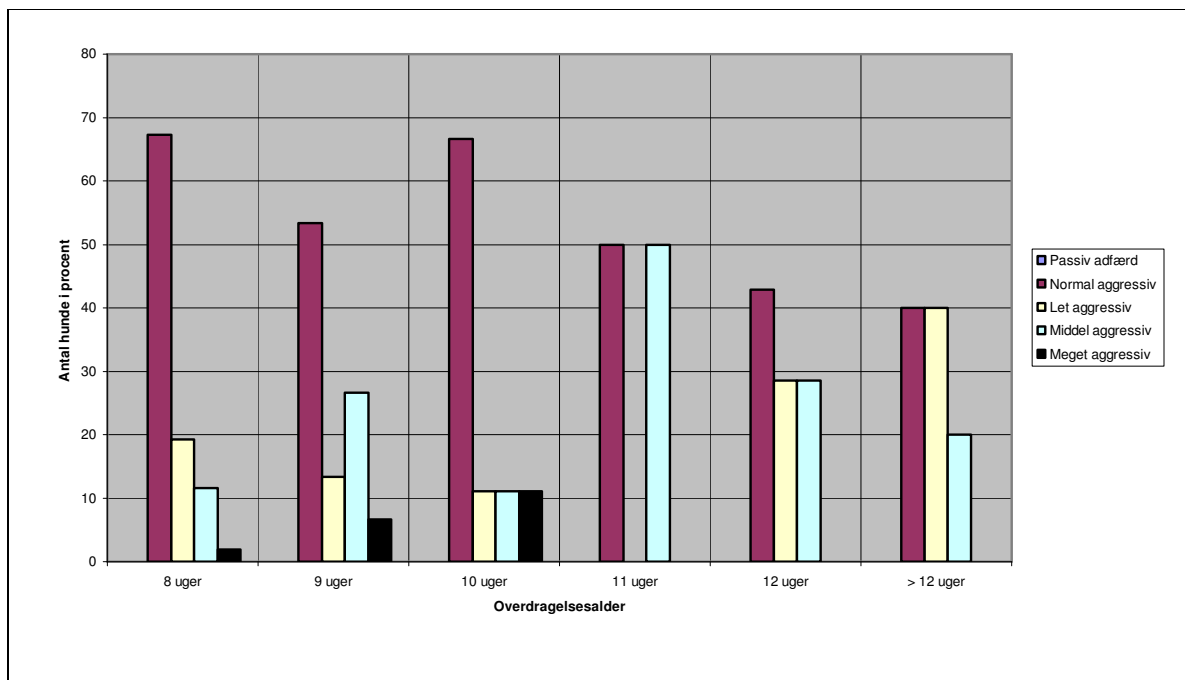
- Aggressiv adfærd rettet mod fremmede mennesker

Procentvis fordeling af hunde på overdragelsesalder, i forbindelse med aggressiv adfærd rettet mod fremmede mennesker.

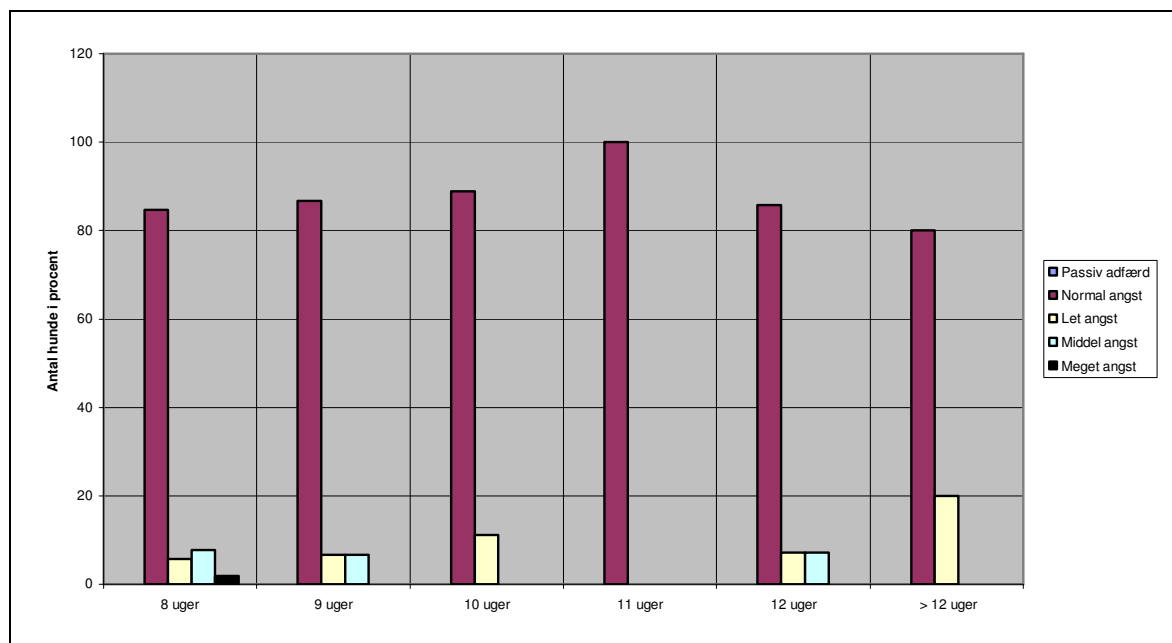
- Aggressiv mod fremmede hunde

Procentvis fordeling af hunde på overdragelsesalder, i forbindelse med aggressiv adfærd rettet mod fremmede hunde.

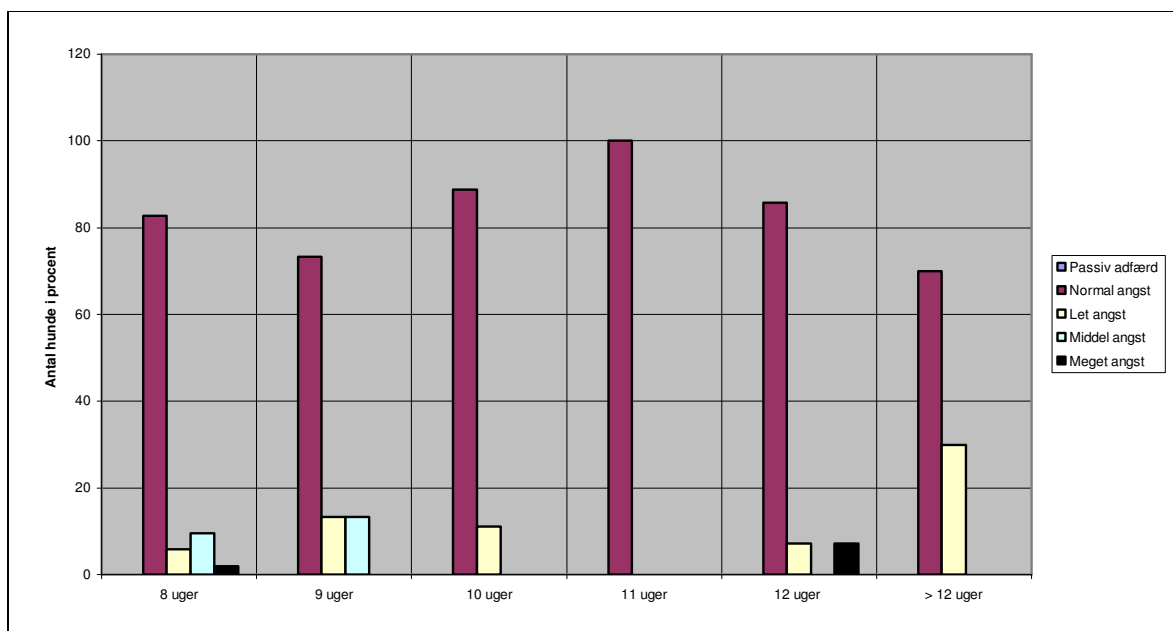
- Angst mod fremmede mennesker

Procentvis fordeling af hunde på overdragelsesalder, i forbindelse med angst adfærd rettet mod fremmede mennesker.

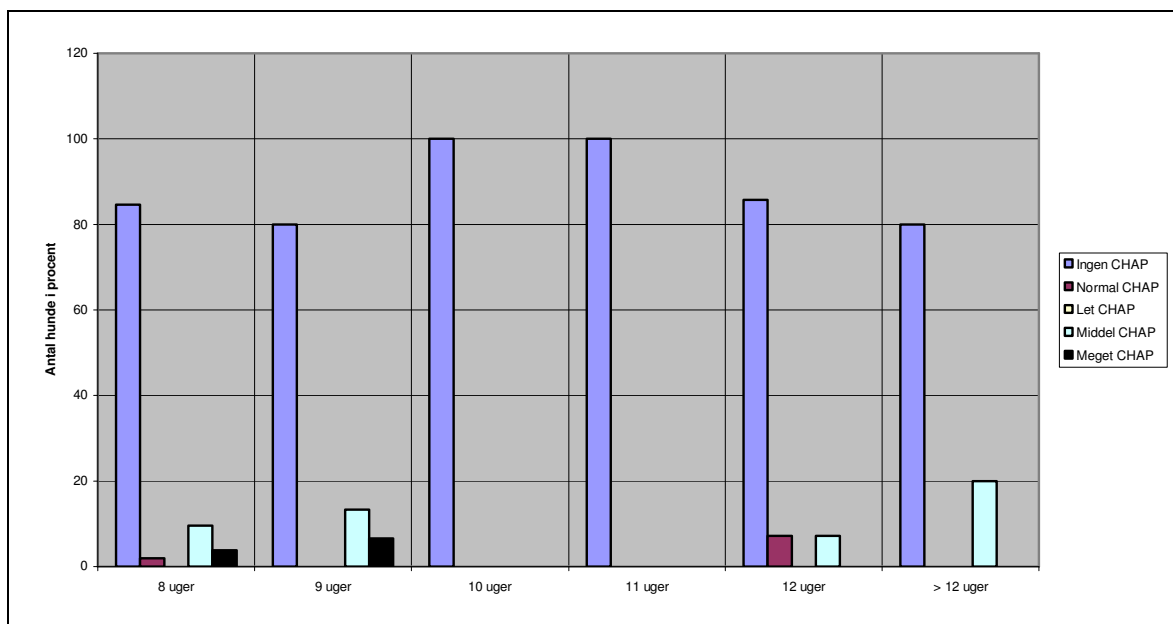
- Angst mod fremmede hunde

Procentvis fordeling af hunde på overdragelsesalder, i forbindelse med angst adfærd rettet mod fremmede hunde,

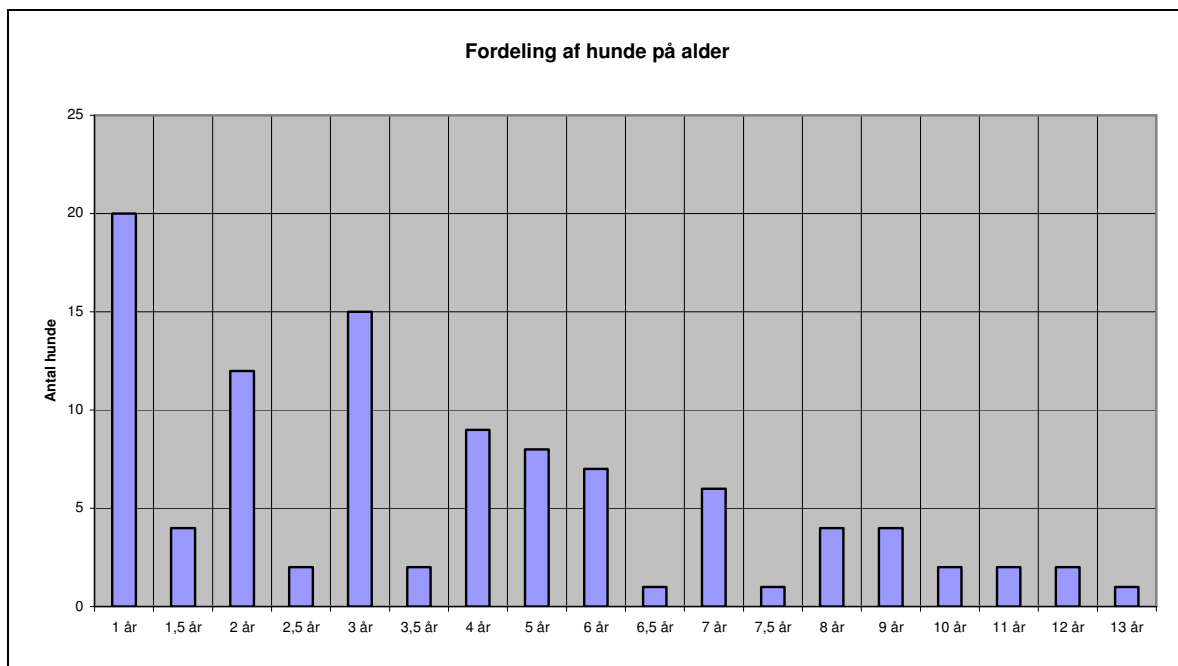
- CHAP

Procentvis fordeling af hunde, på overdragelsesalder, i forbindelse med alene-hjemme-problemer.

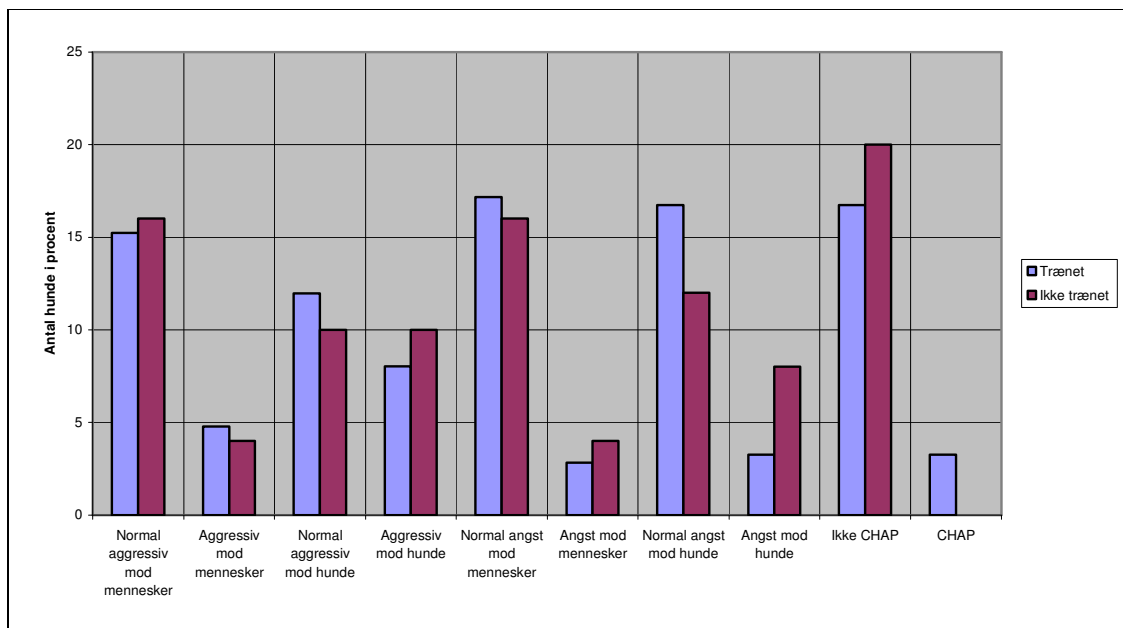
Fordeling af hunde på alder

Ren objektiv fordeling, af hundene i min undersøgelse, på nuværende alder.

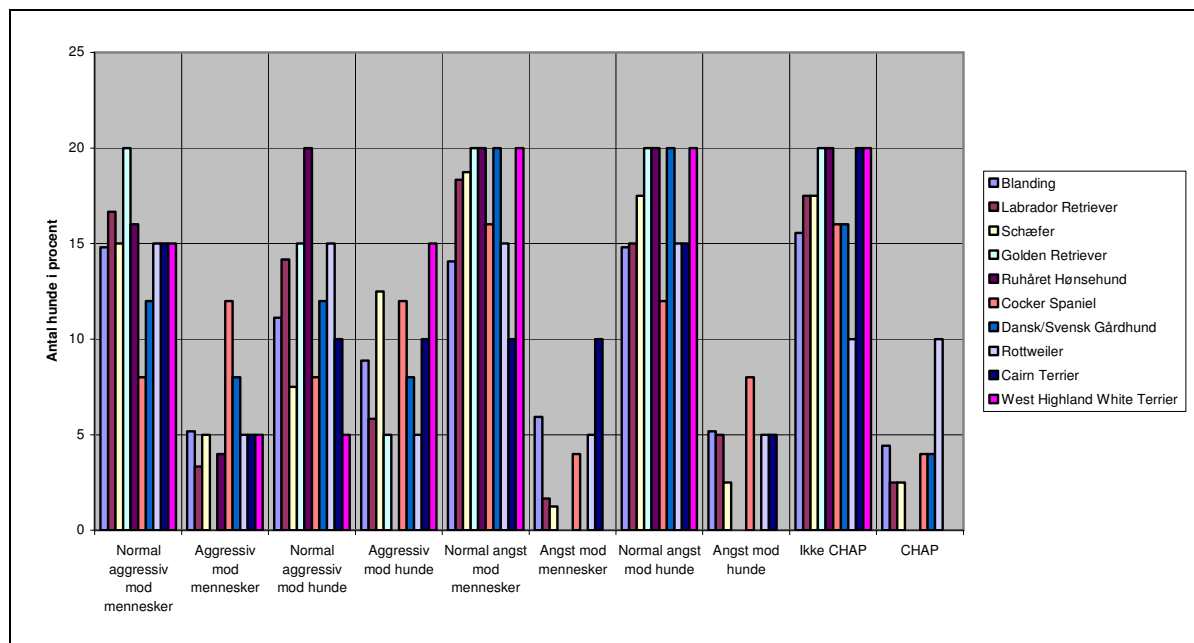
Fordeling af hunde på træning

92 hunde havde gået til træning og 10 hunde havde ikke gået til træning. Grafen viser den procentvise fordeling af hunde på de forskellige adfærdsproblemer i forbindelse med træning.

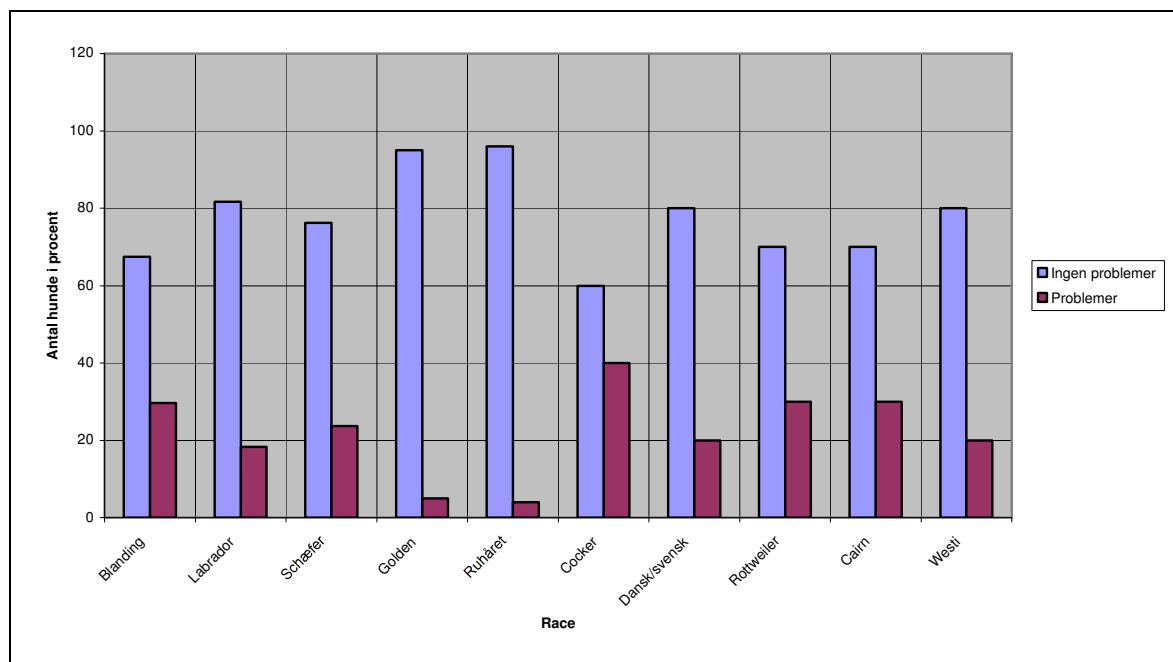

Fordeling af hunde på race

Procentvis fordeling af hunde på racer, i forbindelse med de forskellige adfærdsproblemer.

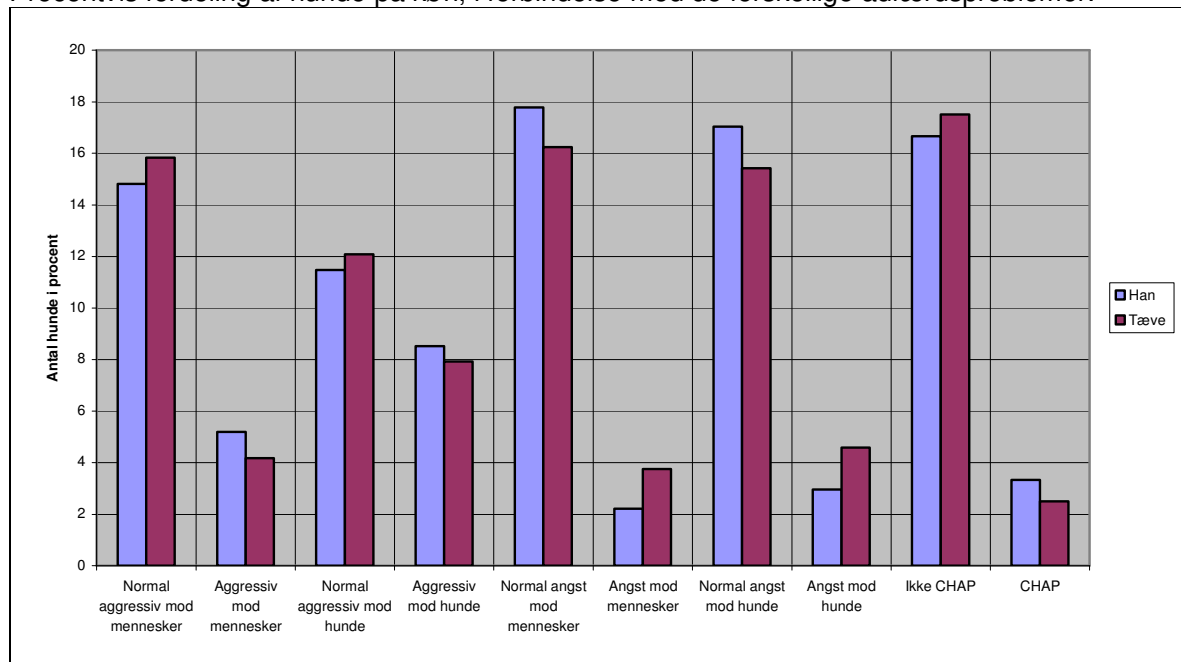
Procentvis fordeling af hunde på racer, i forbindelse med adfærdsproblemer generelt.

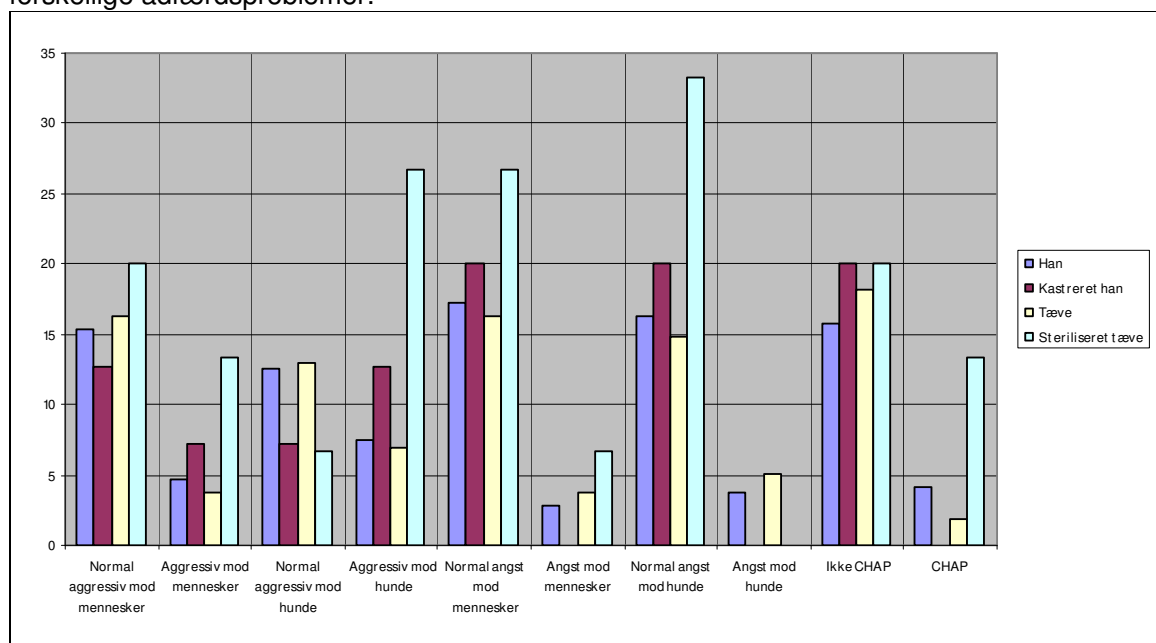
Fordeling af hunde på køn (+ neutraliseret)

Det er vist at de forskellige køn indenfor en art ikke reagerer ens på prægningen (Fox.1978:157). Derfor er en nogenlunde ligelig fordeling på køn vigtig, for at undgå denne fejlkilde. Et kendt fænomen er også hanhundegressivitet, hvorfor dette kunne blive en fejlkilde, hvis alle mine observationer var hanhunde, der ikke var neutraliseret. I min undersøgelse ligger fordelingen på 54 hanhunde og 48 tæver.

Procentvis fordeling af hunde på køn, i forbindelse med de forskellige adfærdsproblemer:

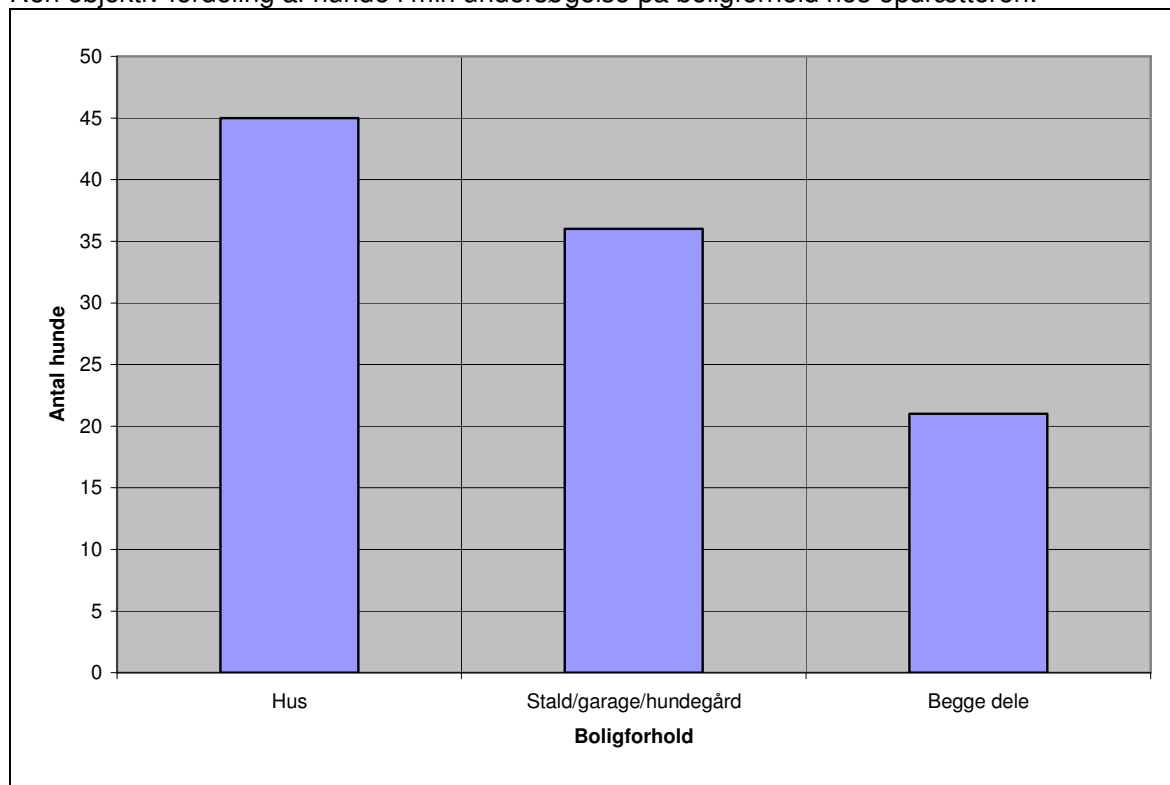
Procentvis fordeling af hundene fordelt på køn og neutralisation, i forbindelse med de forskellige adfærdsproblemer:

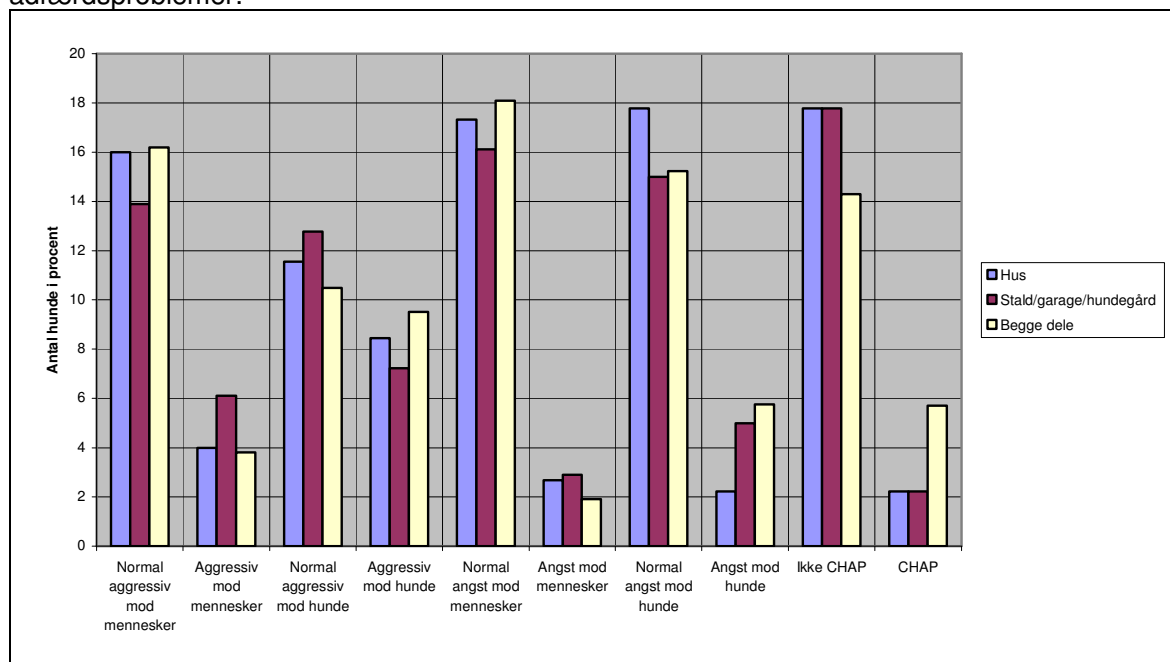

Fordeling af hunde på boligforhold hos opdrætter

Ren objektiv fordeling af hunde i min undersøgelse på boligforhold hos opdrætteren:

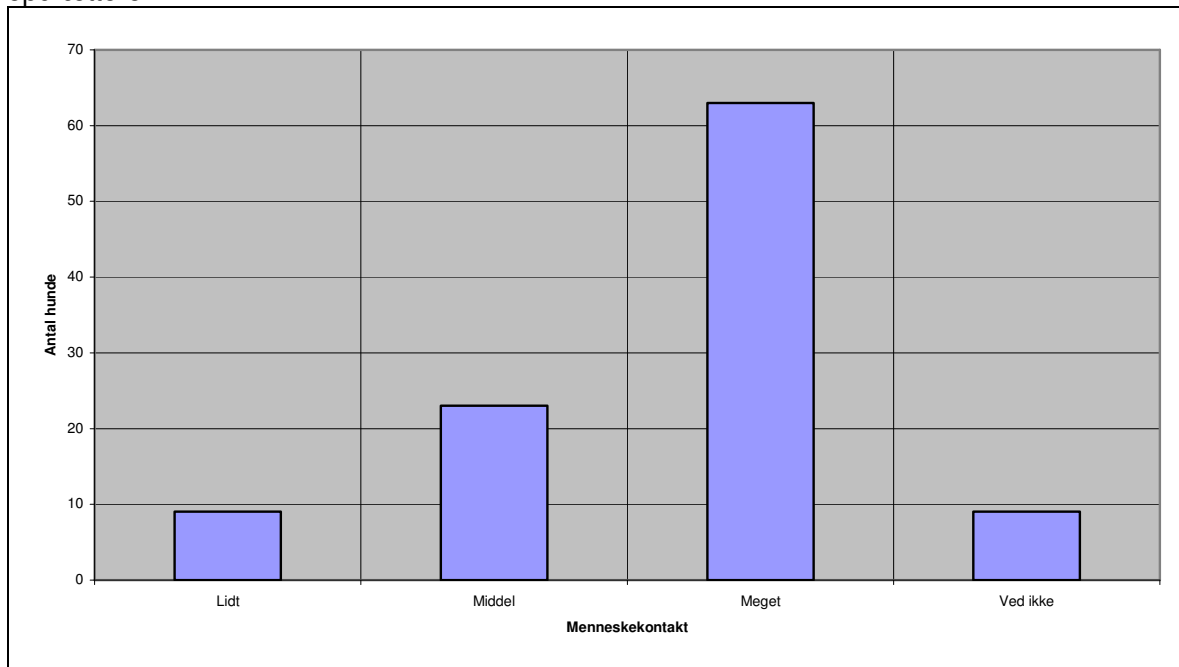

Procentvis fordeling af hunde på boligforhold hos opdrætteren, i forbindelse med de forskellige adfærdsproblemer:

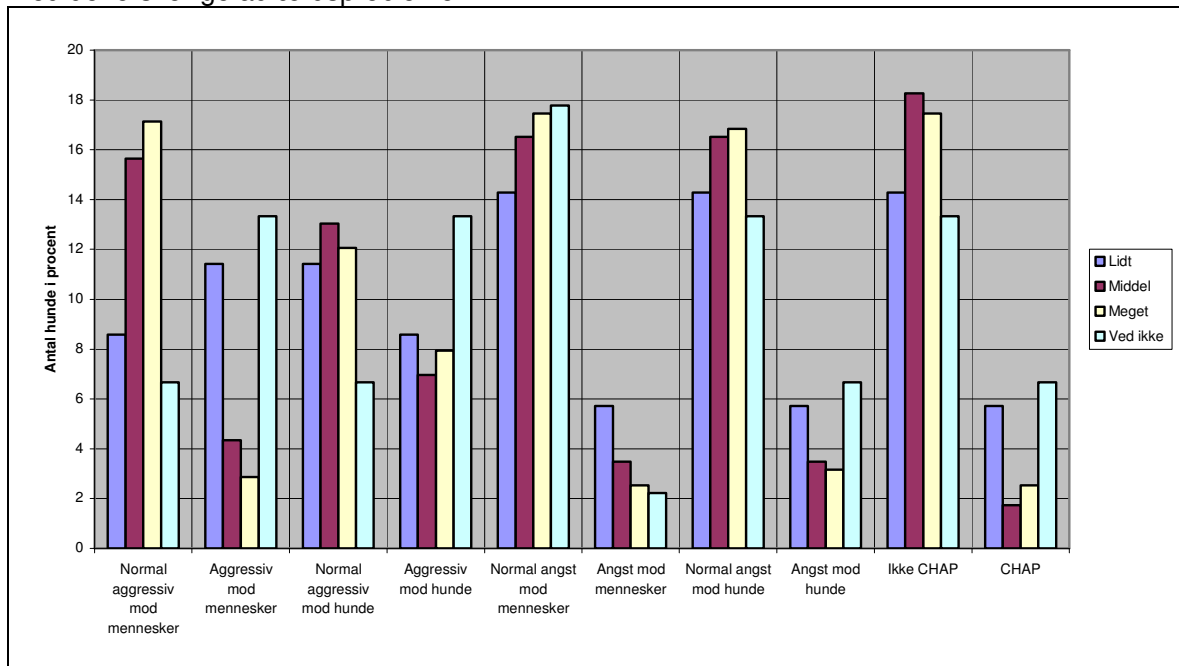

Fordeling af hunde på menneskekontakt hos opdrætter

Ren objektiv fordeling af hunde i min undersøgelse på graden af menneskekontakt hos opdrætteren:

Procentvis fordeling af hunde på graden af menneskekontakt hos opdrætteren, i forbindelse med de forskellige adfærdsproblemer:

Dataanalyse

Til at behandle mine data, har jeg valgt at bruge den statistiske beregningsmetode; chi-square. Denne test fortæller om individerne i de forskellige kategorier, passer til nul-hypotesen, om vores hypotese er sand eller ej, men hvis vi opnår en høj χ^2 – værdi fortæller det, at vores hypotese med stor sandsynlighed er forkert, og vores observationer derfor rigtige (Abrantes.2003:1).

$$\chi^2 = \sum (\text{Observed frequency} - \text{Expected frequency})^2 / \text{Expected frequency}$$

Problemadfærd versus overdragelsesalder

Generelt fandt jeg ingen signifikant forskel på tendensen til adfærdsproblemer versus overdragelsesalder.

Ved at slå kategorierne sammen fik jeg et resultat (1,58) under $p = 0,05$. Mine resultater er derfor ikke signifikante, men viser en tilfældig forskel på, at hunde der er 9, 12 eller > 12 uger ved overdragelsesalderen ville have større tendens til problemadfærd senere, i modsætning til hunde der var 8, 10 eller 11 uger. (Se bilag 1a). Dette resultat ser umiddelbart ikke rigtigt ud her, men jeg tror det hænger sammen med de få hunde, der er i kategorien med 11 uger, hvor resultaterne kun er bygget på 2 hunde. Hvis man havde foretaget undersøgelsen med mange flere hunde, ville der muligvis have været en signifikant forskel.

Jeg har også beregnet på de forskellige adfærdsproblemer individuelt, men fandt heller ingen signifikant forskel her. Dog ligger nogle af resultaterne igen tæt opad $p = 0,05$, og langt fra $p = 0,95$. Ved adfærdsproblemerne "angst adfærd rettet mod fremmede mennesker", "angst adfærd rettet mod fremmede hunde" og "CHAP", er resultatet langt fra at vise nogen signifikans (se bilag 1b, 1c og 1d), så det er ikke sikkert, at der ville vise sig nogen signifikant forskel her, hvis man havde flere data.

Adfærdsproblemet "aggressiv mod fremmede mennesker" ligger (3,69) fra $p = 0,05$. (Se bilag 1e). Adfærdsproblemet "aggressiv mod fremmede hunde" ligger, ved at slå forskellige kategorier sammen, henholdsvis (1,98) og (0,49) fra $p = 0,05$. (Se bilag 1f). I den sidste beregning, viste forskellen, at hunde overdraget efter de 8 uger havde større tendens til at udvise middel og meget aggressiv adfærd mod fremmede hunde, end de hunde der blev overdraget som 8 uger gamle. Forskellen er tilfældig, men tæt på at være signifikant, så måske havde der været en signifikant forskel, hvis der havde været flere hunde med i undersøgelsen.

Jeg havde ikke rigtig nogen personlig forventning om, at der ville vise sig en forskel på overdragelsesalderen alene, sammenlignet med udviklingen af adfærdsproblemer, så jeg er ikke overrasket over undersøgelsens resultat. Hvis der skulle være en forskel, havde jeg en formodning om, at det ville falde forskelligt ud ved de forskellige adfærdsproblemer. For eksempel ville jeg tro, at hunde, der bliver overdraget efter de 8 uger, ville have tendens til angst og aggressiv adfærd rettet mod fremmede mennesker, hvorimod hvalpe der overdrages ved 8 uger, ville have tendens til at udvise aggressiv eller angst adfærd mod fremmede hunde. Hunde, der har gået længere hos deres moder og kuldsøskende, har større chance for at lære hundesproget, men socialiseringen på mennesker ville måske blive større ved hunde, der blev overdraget, når de var 8 uger.

Problemadfærd versus boligforhold hos opdrætter

Der findes ingen signifikant forskel på om hvalpen bor i "hus", "stald/garage/hundegård" eller "begge dele", i forbindelse med udviklingen af adfærdsproblemer, uanset hvordan jeg regner det sammen. Dog ligger den tilfældige forskel tæt op ad den signifikante værdi 0,05.

Ved sammenligning af alle tre kategorier under boligforhold, på "problemer" og "ikke-problemer" ligger den tilfældige forskel (3,87) fra $p = 0,05$. (Se bilag 2a).

Ved at slå kategorien "stald/garage/hundegård" sammen med kategorien "begge dele", ligger den tilfældige forskel (1,74) fra $p = 0,05$. (Se bilag 2a). Jeg kan godt slå disse kategorier sammen, da de hunde der har boet begge steder, som oftest har boet inde i den første periode af deres hvalpeliv og kommet ud i den vigtige prægningsperiode. De har om ikke andet ikke oplevet ligeså mange huslige påvirkninger, som de der har boet i hus, og jeg fandt det derfor passende at slå dem sammen med de hvalpe, der har boet i stald eller lignende. Den tilfældige forskel viser, at hunde, der har boet i hus har mindre tendens til at udvikle problemadfærd, end de der har boet i stald/garage/hundegård eller begge dele, hvilket svarer meget godt overens med, hvad man kunne forvente.

På de enkelte adfærdsproblemer, fandt jeg, at den tilfældige forskel, der siger at hvalpe der har boet i stald/garage/hundegård eller begge dele, har større tendens til at udvise angst adfærd mod fremmede hunde, kun ligger (0,71) fra $p = 0,05$. (Se bilag 2b).

Problemadfærd versus menneskekontakt hos opdrætter

Der er en signifikant forskel ved sammenligning af menneskekontakt i kategorierne "let", "middel", "meget" og "ved ikke", og kategorierne "problemadfærd" og "ikke problemadfærd". Hvalpe, der har fået lidt menneskekontakt, eller hvor ejeren ikke ved noget om dette forhold, har signifikant større tendens til at udvise problemadfærd, end hvalpe der har fået middel eller meget menneskekontakt hos opdrætteren. Denne forskel er signifikant ved $p = 0,001$. (Se bilag 3a).

Jeg har også set på de forskellige adfærdsproblemer individuelt, og fundet, at hvalpe, der har modtaget lidt og middel kontakt, eller hvor ejerne ikke har vidst det, har signifikant større tendens til at udvise aggressiv og angst adfærd mod fremmede mennesker, end hvalpe der har modtaget meget menneskekontakt hos opdrætteren. Forskellen er signifikant ved $p = 0,05$. (Bilag 3b). Ved kun at kigge på tendensen til at udvise aggressiv adfærd mod fremmede mennesker steg den signifikante forskel til $p = 0,01$. (bilag 3b).

Dette svarer godt overens til, hvad man kunne forvente, ud fra teorien om prægning. Hvalpe, der i prægningsperioden, kun har modtaget lidt eller middel menneskekontakt, er ikke præget ligeså godt på mennesker som de der har modtaget meget menneskekontakt, og det er derfor klart, at de senere vil have sværere ved at håndtere fremmede mennesker, fordi de er usikre og som følge af denne usikkerhed, vil udvise angst eller aggressiv adfærd.

En faktor som menneskekontakt hos opdrætteren er nemmere at udelukke fra fejlkilder, for det fortæller netop noget om, hvor god opdrætteren har været, dog kun på lige det punkt. Det er jo mindst lige så vigtigt, at hvalpen får lov til at opleve kontakt med sin mor og kuldsøskende, og det er ikke alle opdrættere, der tillader dette i hele perioden, ofte fordi det belaster tæven, eller fordi hendes opdragelse virker for voldsom, men det er et vigtigt led i en rigtig udvikling hos hunden, at den har fået den grundlæggende opdragelse af moderen (Monberg.2003:20-22).

En fejlkilde til disse resultater er, at arv også spiller en rolle. Hvor stor en rolle er forskelligt, og diskuteres meget. Men som Hallgren udtrykker det, fødes hunden med anlæg for visse egenskaber (gode som dårlige), men hvordan egenskaberne siden hen kommer til at udvikle sig, afhænger i høj grad af miljøet (Hallgren.1999:83).

Problemadfærd versus race

På grund af for få hunde i nogle af racerne, var det ikke muligt at beregne statistik på dette område. Jeg slog det så meget sammen som jeg kunne, men synes ikke det ville give nogen mening at slå hunderacerne sammen, da de er individuelle. På grafen over sammenhængen mellem racer og adfærdsproblemer, ser det dog ud til at især Cocker Spaniels har en større tendens til adfærdsproblemer end de andre racer, da det er den race, hvor procenten af adfærdsproblemer ligger tættest på procenten for ikke-problemer. Dette er dog et meget usikkert resultat.

Konklusion

Mit projekt har vist, at der ikke er nogen signifikant forskel på tendensen til at udvikle adfærdsproblemer, og hvor gammel hvalpen er når den overdrages fra opdrætteren til ejeren. Altså, overdragelsesalderen i sig selv synes ikke at betyde noget for udviklingen af problemadfærd. De tendenser, der er i min undersøgelse er på dette punkt tilfældige, rent statistisk. At der er nogle tendenser kan vi dog se, blandt andet i graferne. Nogle af disse forskelle vil jeg godt tro er tilfældige, men det, at nogle statistisk set ikke ligger langt fra den laveste signifikansværdi, gør, at jeg synes det kunne være interessant at foretage en undersøgelse med en langt større forsøgsgruppe – ikke blot på nogle få hundrede ekstra hunde, men en forsøgsgruppe på omkring 1000 hunde. Min forsøgsgruppe er også tilfældigt udvalgt på nær med hensyn til racer, og den viser derfor et udsnit af den danske population af hunde. Det gør, at langt den største del af min forsøgsgruppe ikke udviser nogen form for problemadfærd. Dette er jo i sig selv et godt tegn, men når nu mit projekt omhandler problemadfærd, ville en mere ligelig fordeling på hunde, der udviste problemadfærd og hunde, der udviste normaladfærd, måske kunne sige mere.

Undersøgelsen viste heller ingen signifikant forskel på boligforhold hos opdrætteren og tendensen til adfærdsproblemer. Dette kunne jeg nu især godt tænke mig at se en større undersøgelse på, da jeg vil formode, at der er en forskel, og fordi den tilfældige forskel i min undersøgelse ligger tæt op af en signifikant forskel.

Derimod viste der sig at være en signifikant større tendens til adfærdsproblemer blandt hunde, der som hvalpe har modtaget lidt menneskekontakt, i forhold til hvalpe, der har modtaget middel eller meget kontakt. Det viste sig især at tendensen til aggressiv og angst adfærd mod fremmede mennesker var signifikant større for hunde, der havde fået lidt, middel kontakt hos opdrætteren.

Det er dog generelt svært at hive enkelte faktorer ud, da der er så meget andet der spiller ind på hvalpens udvikling. Er det nogle gode opdrættere, og gode ejere, der forstår at præge og socialisere hunden godt, er det stort set underordnet, hvor hunden har boet, og hvor gammel den er ved overdragelse. Derfor viser min undersøgelse, at alderen ved overdragelse af hvalpen til ny ejer, i sig selv ikke betyder noget, men er afhængig af en masse andre faktorer.

Litteraturliste

- Abrantes, R. (2003). "Chi-squared test for categories of data".
- Abrantes, R. 1997. *Dog Language*. Wakan Tanka Publishers.
- Abrantes, R. 1994. *Hunden alene hjemme*. Borgen.
- Abrantes, R. 1997. *The Evolution of Canine Social Behaviour*. Wakan Tanka Publishers.
- Appleby, D. L, Bradshaw, J. W. S og Casey, R. A. (2002), "Relationship between aggressive and avoidance behaviour by dogs and their experience in the first six months of life", *The Veterinary Record*, 150, s. 434-438.
- Dunbar, I og Bohnenkamp, G. 1985/1998. *Problemhund – hvordan undgår vi det?* Trofast.
- Fox, M. W. 1968. *Abnormal Behavior In Animals*. Saunders.
- Fox, M. W. 1972 (1986-DK). *Hundeforstand*. Clausen bøger.
- Fox, M. W. 1978. *The Dog: Its Domestication and Behavior*. Garland STPM Press.
- Fox, M. W. (Erik Zimen-*Social dynamics of the wolf pack*). 1975. *The wild canids*.
- Hallgren, A. 2001. *Problemhund og hundeproblemer*. Forlaget Tro-fast.
- Jarnved, I. H. 2002. *Fra hvalp til HUND*. Aschehoug.
- Jørgensen, M. 1999. *Sådan tænker din hund*. Lademann.
- Lund, J. D. og Jørgensen, M. C. (1991), "Adfærdsproblemer hos hunde, der er alene hjemme", *Dansk Veterinær tidsskrift*, 22, s. 853-858.
- Lund, J. D. 2001. *Forekomst af adfærdsproblemer hos familiehunde i Danmark*. Dyrenes Beskyttelse.
- Malm, K. (2000), "Neoteni – et vigtigt begreb I hunde-historien", *Hunden*, 10, s. 10-11.
- McFarland, D. 1999. *Animal Behavior*. Longman.
- Mech, L. D. 1981. *The Wolf*. University of Minnesota Press.
- Mikkelsen, J. og Lund, J. D. (1999), "Klinisk klassifikation af aggressionsproblemer hos hunde", *Dansk Veterinærtidsskrift*, 10, s. 438-444.
- Monberg, P. (2003), "Miljø, gener og mentalhygiejne", *Hunden*, 12, s. 20-22.
- O'Farrell, V. 1992. *Manual of Canine Behaviour*. B.S.A.V.A.
- Rugbjerg, H. (2001), "Hvorfor får vores hunde adfærdsproblemer?", *Hunden*, 11, s. 12-15.

Scott, J. P. 1963. *The Process of Primary Socialization in Canine and Human Infants*. Society for Research in Child Development, Inc.

Stewart, C. (2000), "Sikke et hundeliv...", *Hunden*, 10, s. 12-17.

Sørensen, U. 2000. *Politikens hundebog*. Politiken.

Trumler, E. 1996. *Dus med din hund 1*. Rhodos.

Zimen, E. (1978) 1981. *The Wolf – A species in Danger*. Delacorte Press.